

A tartalomból:

Dr. Vidor Pál: Kényszerű zsidóság — Kiss Arnold: Fáklyák az éjszakában — Kazinczy és a magyar zsidó mecénás — Ludwig Blum, jeruzsálemi festőművész — Somlyó Zoltán hátrahagyott verseiből: Csecsemők (vers) — Csermely Gyula: A „Lechó dajdi“ mint vádlott — Dr. Herskovits Fábián: Meggyőződés és környezet — Dr. Feuerstein Emil: Látogatás Hermann Strucknál — Korein Dezső: Az élet súlypontja — Beda zsidó szatiráiból — Abádi Imre: Beszélgetés a zsúron (vers) — Bolgár Mózes: Meghalt az angyal. — Timár Magda: Irgalmazz Istenünk! (vers) — Patai Edith: Mataté — Prof. dr. Klein Sámuel (Jeruzsálem): Tébét-havi hármás böjt — Zsidó humor — A kovnoi rabbi és előljáró — Mi a különbség — A fukar berdicsevi — „Mai halottak“ — A sadchen — „A bibliaismerő zsidónő“ — Új könyvek — Tollhegyről — Ben-Dor, jeruzsálemi fotográfus — Toscanini Tel-Avivban és Newyorkban — Aida és a virslis-láda — Krónika és Szemle — Öt műmelléklet és nyolc illusztráció.

ALULT ÉS JOVO ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

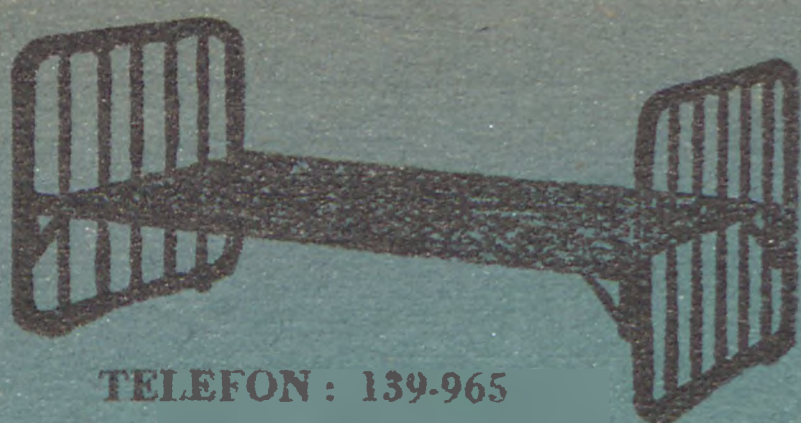
Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő, Romániában 900 lei, Szlovákiában 120 ks, Jugoszláviában 250 dinár,
Amerikában 5 dollár.

Gyártja és javítja
legolcsóbban

TELEFON: 139-965

Gyermek-autók

2 tekvőhelyes csőrekamiék

Vanczák csőbutor, kertibutor, gyer-
mek- és babakocsi üzem

BUDAPEST, VII., CSÁNYI-UTCA 12
(TÉRÉZ-TEMPLOMNÁL)

Visó Máckné

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakszerűen

BUDAPEST
Károly-körút 25, félem.
[Király-utca sarkán]

Telefon: 330-693

Siremlékek

nagy választékban

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

Fűzőt, gumiharisnyát,

gumi fűzőt

vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben

Akácfa-utca 2
Váci-utca 10
Kossuth Lajos-u. 5
Nagymező-utca 10
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti síelő tere mellett
Telefon: 457-159

Keleti és I-a magyar

perzsa szőnyegek,

antik butorok, csillárok,
ajándékoknak alkalmas dísz tárgyak
legolcsóbban

ANTIKART R.T.-nél

IV., Pilvax-köz, Városház-utca 14. Telefon 18-44-11

Karmel ארטה כשר Penzió Budapest

VI., Andrásy-út 43 * Telefon 1-289-67

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, tel-
jesen *ujjonnan* berendezve. *Legnagyobb kényelem,*
modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó
vízzel. Fürdőszobák. *Bőséges* és elismerten kitűnő
konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes ki-
szolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és
melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság
ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. *Előzetes*
szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával
bennünket megtisztelni.

L. Blum (Jeruzsálem): A damaszkusi kapu előtt

L. Blum (Jeruzsálem): Keleti zsidó

L. Blum (Jeruzsálem): Beduin nő

Zsidó pásztor a Genezareth-tó partján (Photo: Ben-Dor)
A HALVAAN VECHISZACHON JERUSALEM
idei naptárából

Romok Samariában (Photo: Ben-Dor)
A HALVAAN VECHISZACHON JERUSALEM
idei naptárából

MULTÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXX. évfolyam 1940 JANUÁR

DR. VIDOR PÁL: KÉNYSZERŰ ZSIDÓSÁG

Mostanában gyakran gondolok egy szentírási elbeszélésre. Dávid király, amikor gyermeke beteg volt, a földön ült és böjtölt. Hiába jöttek háza nagyjai, hogy fölkelésre bírják, nem hallgatott rájuk. Hetednap azonban, amikor gyermeke meghalt, fölkel a földről, megfürdött, megkente magát, ruhát váltott, az Örökkévaló házába ment és leborult, azután pedig hazatért és evett. *Ez kell talán, hogy megszabja a mi mai magatartásunkat is.*

Istenem, mennyit féltünk és rettegtünk, milyen izgalomban és aggodalomban éltünk! Napról-napra újabb csodákban reméltünk és napról-napra újabb reményeink foszlottak semmivé. Azt hittük, ha a világi tekintélyek ellenünk szavaznak is, az egyházak képviselői mellénk állanak és megvédnek. Azt hittük, ha egy törvényt meghoztak is, lehetetlen, hogy ezt rögtön egy második kövesse és súlyosbítsa. És böjtöltünk és síránkoztunk: „hátha megkönyörül rajtam az Örökkévaló és életben marad a gyermek“, hátha megkönyörül rajtunk az Örökkévaló és elhárul felőlünk a veszedelem.

Most azonban, hogy „amitől félve féltünk, az elért minket“, föl kell kelnünk a gyászpadról és el kell kezdenünk — *dolgozni*. A jogainkért, a minden polgár egy törvényéért való harcot rá kell bízunk az arra hivatottakra, nekünk pedig meg kell kezdenünk a *kenyérmegosztás* és a *lélekerősítés* munkáját. Nem csüggedhetünk és nem csüggeszthetünk el másokat. Nem eshetünk kétségbe és nem ejthetünk kétségbe másokat. A zsidó munka száz új területét kell meghódítanunk, a zsidó munka száz új keretét kell kiépítenünk a régi, sőt egy a réginél sokkal odaadóbb és sokkal lelkiismeretesebb új munkaakarással.

Lehetetlen észre nem venni, milyen gyökeres változások mennek végbe a zsidóságban. Azelőtt a zsidók legszélesebb rétege közömbösen állott a maga zsidóságával szemben. Ma ez a helyzet megváltozott. Talán úgy is lehet látni és értelmezni: ma a helyzet — *ebből a szempontból* — *megtisztult*. Amint a tűz fehérit is, feketít is, olvaszt is, edz is, úgy a sorsfordulás is kétféle magatartást váltott ki: némelyeket elsodort a zsidóságtól, másokat viaszosodort a zsidósághoz.

Az egyik oldalon a kitérésre jelentkezők. Lépésükkel mintegy igazolják mindazt, ami történt. Nem azonosítják magukat velünk, nem vállalják a sorsunkat, a mártíromságunkat, feledtetik és tagadják az őseket és a multakat.

A másik oldalon a hazatalálók. Még jól emlékszünk arra a halálos közönyre, amelybe a szavunk újra és újra beleveszett. Hitközségi kultúrestékre, ifjúsági ülésekre csak kevés ember gyült össze, — rendszerint ugyanazok. Szülői értekezletre, ha voltak is, a szülők csak elvétve jöttek. A chevra-kadisák tagavataásaira csak szórványosan akadtak jelentkezők, inkább a jámborabb vidékekről idekerültek. Ma a kultúrestéken, a szülői értekezleteken, a tagavataásokon és minden egyéb találkozón tömegek vonulnak fel. És hogy megváltozott ezeknek a találkozásoknak a hangulata! Mennyivel izzóbb és mennyivel zsidóbb ma minden! Amit azelőtt titkolni, leplezni illett: hogy szárnyal a szó, amikor lengyel falvak jámbor öregeit vagy szentföldi rónák munkás ifjait festi! Hogy viharzik az ének, amikor szokatlan rokon jiddis, héber szavaival az istenimádat vagy az országépítés lázát lobogtatja! És hogy hív, hogy vonz, hogy sodor a hóra-tánc, amikor egyre szélesebb körökbe növe a zsidó öröm ritmusát forgatja!

A külső sorsfordulásnak legtermészetesebb, leglogikusabb következménye ez. A zsidó ember eddig, bármit tett, mint magánember tehetette. Most, akármit tesz, csak mint a zsidó közösség tagja, a zsidóság számára megszabott keret egyik betöltője teheti. Csak úgy járhat iskolába, csak úgy gyakorolhat foglalkozást, csak úgy vándorolhat ki, — „a zsidóság terhére“. Most már mindenki *kénytelen zsidó lenni*. Rajtunk áll — és úgy érzem, az emberségünk függ tőle — hogy ezt a *kényszerű zsidóságot* kötelességeink forrásának vállaljuk és boldogságunk forrásává varázsoljuk. Szándékosan a *boldogságot* hangsúlyozom és nem a büszkeséget. Egy híres francia zsidó azt mondta: „Nem mondom, hogy büszke vagyok zsidó voltomra, mert nem tudom, hogy lehetnék büszke valamire, ami nem az én teljesítményem, hanem születés révén lett az enyém, de azt mondom: *boldog vagyok az én zsidóságomban*“. És a londoni chief-rabbi ehhez fűzve tanítja: Meg kell ismernünk a zsidóság eszményeit

és tanításait, a zsidó mártírságát és diadalait, hogy megszerethessük őket és így boldogok lehessünk a zsidóságunkban: „*És midőn összes gyermekeid Istenben tanultak lesznék, akkor leszen nagy gyermekeid békessége!*”

Fölösleges részletezni azt, ami az eddigiekből már annyira világos: mennyi új feladat hárul ma a zsidó közületekre. Azelőtt a hitközség beszédte a hívek adóit és adományait, azután gondoskodott róla, hogy meglegyen az istentisztelet és hitoktatás: minden megszokott, állandó keretek közt, szinte magától ment. Ma napról-napra új megmozdulásokra és új erőfeszítésekre van szükség. Ma a hitközségek nyelveket tanítanak, mesterségekre képeznek és kivándorlásban támogatnak. Ma a hitközségek a választási okmányok beszerzésén és az országos segítőakció helyi megszervezésén dolgoznak. Ma a hitközségek a hadviselte-

ket lajstromozzák és a hősi halottak, hadiözvegyek, hadiárvák, kitüntetések adatait kartotékolják. És ami a hitközségek helyzetét olyan rendkívül nehézé teszi: *ugyanakkor, amikor több a feladatuk, kevesebb a jövedelmük.*

Meg lehet valahogyan szüntetni ezt a tragikus arányellentétet? Lehet valahogyan csökkenteni a feladatot vagy gyarapítani a jövedelmet? Lehet, de csak akkor, ha már túlhaladtunk a kényszerű zsidóság szomorú fokán. Ha már boldogok vagyunk a zsidóságunkban és boldogan áldozunk újra — megtalált zsidóságunkért. Ha már nemesak akkor fordulunk a zsidósághoz, amikor kérnünk *kell* tőle, hanem akkor is, amikor adni *akarunk* neki.

És akkor a zsidóságunk, mivel áldoztunk érte és adtunk neki, még drágább lesz nekünk...

KISS ARNOLD: FÁKLYÁK AZ ÉJSZAKÁBAN

A régi veszprémi zsidó iskola hosszú folyosó-során voltak elhelyezve a négy elemi és a három ismétlődő tanfolyam osztályai.

A folyosó felső részében volt a paplakás. Hochmuth Ábrahámnak, a veszprémi nagy tudós papjának lakása.

A pap dolgozószobája ajtajának egy kerek ablaküvegén át Hochmuth Ábrahám állandóan szemmel tarthatta a hosszú folyosót: rendben folyik-e a tanítás az osztályokban, a tanítók, a tanulók bent vannak-e pontosan az órákon a tantermekben? Hochmuth Ábrahám a zsidó tanügy művészelkű, fáradhatatlan buzgalmú vezető egyénisége volt. Életének, működésének legszentebb célja az iskola. A veszprémi zsidó iskola, irányítása mellett a legelső hazai iskolák sorába emelkedett.

Művésze volt a gyermeklelkület ismeretének. Éles szemmel látta meg a gyermek hajlamában derengő képességeket. Ő nevelte a szegény családból származó Weiszgyereket: *Bánóczy Józseffé*, az ő alakító kezéből került ki

Alexander Bernát, Simonyi Zsigmond, Szomaházy István, Auer Lipót, a hírneves muzsik, cári udvari karmester, s Bánóczy József, Alexander Bernát már hírneves akademikusok voltak, amikor, ha az öreg Hochmuth-tal, akár a legnépesebb fővárosi utcán találkoztak: el nem mulasztották, neki kezet csókolni.

Szigorú, morózus öreg papnak ismerték a községében ezt az áldottlelkű, aranyjellemtű férfiút.

Nem tartozott azok közé a szerencésmodorú papok közé, akiknek ajkán mindig készen áll egy kenetes, nyájas mosoly, néhány hízogó szó, különösen ha azokat a kilebefolyásosabb emberei felé kell elnyalagodtatni. Hochmuth Ábrahám egyenes, szókimondó pap volt. az életben, a szószéken az igazság embere.

Nem ilyen anyagból gyúrnák a „közszeregetben” álló zsidó papokat. Hát bizony Hochmuth Ábrahámot se igen imádták a gyülekezetében. Végtelenül tisztelték, hódolattal emlegették nagy tudását, papi jellemét — de nem rajongták körül, se őt, se a kicsinyalakú, rendkívüli műveltségű feleségét, aki klasszikus németséggel beszélt, folyton intette, oktatta, sőt gyakran korholta is fogyatkozásaikért a község asszonyait, s mindezek miatt, amennyire csak lehetett: kerülték a papi párral való gyakoribb találkozást.

Egy igen szegény ifjú diák halt meg, akit a szülei felküldtek a fővárosba, ott a fiú sokat nyomorgott, nem is volt valami tehetséges gyerek, csak a szülők hiúsága akart doktort nevelni a fiúból.

Hochmuthot a fiú kortársai, élükön Szomaházy Istvánnal, kérték föl a gyászbeszéd tartására.

És Hochmuth Ábrahám e gyászbeszédében fájdalmas szavakkal mutatott rá: ime áldozata a megokolatlan, mérhetetlen hiúságnak: vegyenek e szomorú esetből példát a szülők: csak az igazán arravaló gyereket taníttassák diplomás élethivatásra.

A kíméletlen beszéd nagy elkeseredést idézett föl a községben. Az ifjúság, Szomaházy vezetésével küldöttségben ment Hochmuth-hoz: tenné jóvá a hibát valamely szószéki enunciacióval, hiszen sokan máris hírlapi botrányal feygetőznek.

Hochmuth csöndesen válaszolt a deputációnak, Szomaházyhoz intézve a szavait:

— Te, Steiner, (Steiner Arnold volt Szomaházy polgári neve) nem elég hírlapi botrány a te nem egy novellád a lapokban? (Ebben Hochmuth-nak nem volt igaza.) Te is

Zsidó földművelők a Kárpátok alján

jobban tennéd, ha többet tanulnál. A szószék fölött egyedül én rendelkezem...

Magas, szikártermetű, majdnem ötes alak volt Hochmuth Ábrahám. Ezüstfehér haja, szakálla, átható, mélytekintetű szeme, egész prófétai megjelenése mindenütt tiszteletet ébresztett. Zsinóros bundájában, báránybőr sapkájában, ha a téli időben fönnjárt a fővárosban, az Országos Rabbiképző papképesítő vizsgálatain való elnöklésre: a tömegből kiemelkedő, szikár alakja általános feltűnést keltett az utcák során.

A községében féltő tisztelettel vették körül. Tudták, hogy országosan elismert tudós, hogy az ország legelső pedagógusai sorába tartozik, hogy Eötvös kultuszminiszter a népnevelés terén kifejtett áldásos és buzgó működéséért nagy elismerésben részesítette, tudták, hogy a zsidó kongresszus harcos, vezető férfiai közé tartozott, s hogy tudományos munkálatai a külföldön is elismert nevet szereztek neki — mégis az emberismerő, lélekbúvár szeme, a sokszor nyers szokimondása, a minden hamis hízelkedéstől ment egyénisége nem tették alkalmassá arra, hogy úgynevezett közszeretetlenben álljon.

Az Isten szolgája volt s nem emberek szolgája. Tagja volt a gyülekezetnek, nem hajbókoló rabja. Ilyen tulajdonságokkal ma Röcsögén se boldogulhat zsidó pap.

Nem is volt valami elragadó szónok. Halk, megfontolt szavú, aki tanítani akar, de nem kápráztatni. A magyar kiejtése se volt tiszta, felvidéki tótosan beszélt, bár a magyar stílusa mesteri tökéletességű volt.

Más felekezetek ünnepelt nagy papjai között is találunk nem egy papi szónokot, akinek a magyar kiejtésében sok kifogásolni való van, mégis a legkiválóbb szónoknak tartották.

Hochmuth Ábrahám különben nem is igen tartott igényt a szónoki babérokra.

Veszprémi papsága első idejében még tartott néhány halachikus, talmudikus előadást a templomban, de hamar abbahagyta. Nem volt ínyére az a szokás, hogy az ilyen előadásoknál a hallgatóság úgynevezett „talmudi” korifeusai (akkor még volt egynéhány talmudjártas balbósz) vitába bocsátkozzanak ott a templomban a pappal, s diadalmasan süssék ki, hogy de bizony a pap alulmaradt.

Hochmuth Ábrahám papi működésének során is volt nem egy keserősége.

Hiszen igaz: a veszprémi zsidó hitközseg mindig a legnobilisabb gyülekezetek sorába tartozott. Kevés helyen tudtak úgy, mind a mai napig papot tisztelni, megbecsülni, mint Veszprémben.

Mégis jöhet úgy, hogy még az ilyen kiváló gyülekezetben is keserű hangulat fogja el a pap lelkét. Nem a község a maga egészében az oka az ilyen lelki elkedvetlenedésnek. Valahogyan valami pogánylelkű, zsidótlan szívű ember keze közé kerül a község gyepője — s akkor aztán jaj azoknak, akik fölött vélt uralmat akar gyakorolni. A rabszolgából zsarnok lesz, az elnyomott zsidó: zsidót keres magának s megtalálja a maga zsidaját papban, alkalmazottban.

Valahonnan a legsötétebb fővárosi, kültelki zagyva zsidók közül szabadulhatott Veszprémbe ez a rasekól, aki keze közé kaparintotta a vezetést és jelszavának választotta: „Majd én megmutatom... a pap is csak alkalmazott... vége lesz majd a mammuth-jövedelemnek”...

Egy alkalommal ugyan pórul járt. Nemzeti ünnepi istentiszteletre készültek.

A rasekól úr elhatározta, hogy mivel Hochmuth nem tiszta kiejtéssel beszél magyarul: egy szomszéd község nagy magyar rétor hírében álló papját hívja meg ez alkalomra.

Ezt a papot Hochmuth egy odavaló tudós veszprémi barátja: dr. Pillitz Benő figyelmeztette, ne fogadja el

a meghívást. „a pap szószéke fölött világi és egyházi törvények szerint egyedül a pap rendelkezhetik.

Az idegen pap mégis eljött. S akkor ott a templomban, az ünnepi istentisztelet megkezdése előtt a megyei hatóság intézkedésére, két kiküldött hajdú akadályozta meg, hogy a jogosulalan pap a szószékre lépjen.

Hochmuth tudtán kívül történt ez a kínos, történelmi incidens. Az a dühében megkőtyagosodott hitközségi nagyhatalom azután, valami ürügy alatt leszállította Hochmuth járandóságát.

A község jobbérzésű, túlnyomóan jobbérzésű tagjai egyelőre hallgattak. El voltak kedvetlenedve, közönyösekké váltak.

S Hochmuth Ábrahám hónapokon át nem vette föl a fizetését (barátja: Pillitz dr. előlegezte neki, pöre befejeztéig a megélhetésére szükséges összeget).

Hochmuth természetesen megnyerte a megindított pert, azt a nagyhatalmú zsarnokot, akiről különben némi nem nagyon fair ügyecskék tűntek ki — a trónusáról letették, s Veszprém gyönyörű, magyar és zsidó nobilitású hitközségi élete újra a régi fényében sugárzott föl.

De Hochmuth Ábrahám megöregedett lelkére ezek a kisebb-nagyobb törzsűrészek mély borút terjesztettek.

Emlékszem rá: mikor az édes apám, a pápai rabbinus, nagybecskereki állása elfoglalására Veszpremen átutazott: az öreg Hochmuth a pályaudvarra kijött elébe. Ösztövérfő prófétaalakját látom ott a jutas-veszprémi állomáson. Panaszos, keserű hangon beszélgetett az apámmal.

Rideg, szigorú ember benyomását keltette Hochmuth Ábrahám.

Az iskola igen jeles, elsőrangú tanítói valósággal félték tőle. Érezték nagy tudását, az iskolaügy iránti rajongó áhítatát. Nem ismert tréfát mulasztásokkal, lanyhaságokkal szemben.

A gyerekek az iskolában ösztönszerűleg megéreztek benne a jóságos, de szigorú apát. Egy-egy dorgáló, találó szava elkísérte emlékképpen a gyermeket egész életén át.

Amikor egy kis iskolás fiú a templomudvaron azért sírt keservesen, mert megették a padban az uzsonnai vajaskenyérét: Hochmuth szavára az a kis fiú, akiből később országoshírű tudós lett, mindig visszaemlékezett:

— Ne sírj, fiacskám, tartogasd a könnyeidet későbbi időkre. S bizony igaza volt: attól a zsidó gyerektől később nem egyszer vették el a szerény vajaskenyérét, mert túlságosan vastagnak vélték a fölkenet vaját...

Az Országos Rabbiképző Intézet vizsgáló bizottságának elnöke volt. A jelöltek, a rabbivizsgán nagyon szorongtak előtte.

Kirívó tudatlanságot nem tűrt. S emiatt nem egyszer össze is kapott a rabbiképző nagytudományú, világhírű rektorával: Bloch Mózással, aki azt vallotta, hogy az ő jelöltjét egyedül neki szabad meggyötörnie, a vizsgáló bizottsági tagra nem egyszer ráförmedt: „előbb maga tanuljon, csak aztán kérdezzen”. Amikor Hochmuth az egyik jelölthöz valami köznapi, gyakorlati kérdést intézett, az öreg Bloch, mint valami kotlóstyúk, fölborzolta a tollait: „erre ne feleljen, ezt majd minden imakönyvben megnézheti”. Hochmuth szembeszállt az indulatos rektorral: „A hitközségi életben nem a nagy egyházi jogi kérdéseket vetik föl majd a jelölt úr előtt, de igenis az ilyen mindennapi istentiszteleti dolgokat”. S kész volt elbuktatni a jelöltet az ilyen „csekélységek” miatt.

Papavató beszédeiben azt szokta mondogatni az avatandó fiatal papoknak: „Legyetek olyanok, mint a toronyóra. A községben mindenki a toronyóra járásához igazítja a maga zsebóráját”.

Elsősorban embernek, igen, embernek, őszinte embernek, nem kúszó-mászónak, nem törtetőnek kell a papnak

KAZINCZY ÉS A MAGYAR ZSIDÓ MECENÁS

lenni, csak azután legyen tudós, rétor, vagy társadalmi szeladon. Ez volt Hochmuth papi életelve. Harcos pap volt. Az 1868. évi országos zsidó kongresszuson, a fölvilágosodott, művelt, de bensőleg vallásos zsidóságért való töretlen küzdelmét, nagy mestere, a híres prágai főrabbi: Rappaport szellemében vívta.

Miskolcon, Kulán és Ujverbászon addig buzdított, amíg mindenütt jeles iskolák létesültek sürgető buzgalmára.

Az 1889. év június 10-én zárta le örök pihenőre szeméit 73 esztendőskorában.

Emlékét nagy kegyelettel őrzik a nemes veszprémi zsidó gyülekezet.

Egy igazi pap, egy nagy pap fekszik a veszprémi füredi-dombi igen bájos, szelíd temetőben.

A halála után egyszer az édesapámmal fölkerestük itt Pesten, a Damjanich-utcában lakó özvegyét.

Csöndes, kertre nyíló szobácskában lakott egy unokájával Hochmuth Ábrahámné.

Rajongó, a jövő szent hivatás lelkesedésével eltelt ifjú voltam. Csodálkozva hallgattam a nagyműveltségű, klaszikus németiséggel beszélő öregasszony szavait:

— Szomorú volt az én nagy férjem lelke, bizony mondom, mindhaláláig. Kicsinyes dolgokkal keserítették el az életét, igen törpe emberek. Az óriás kicsiny bogarak között járt-kelt ebben a földi életben.

A panasz elsiklott a lelkem mellett. Öreg, keserű szívű asszony ideges, érzékeny panaszkodása.

Tudtam, hogy a veszprémi zsidó hitközség a legkiválóbb magyar zsidó gyülekezetek között is első helyen áll.

Csak egyre nem gondoltam akkor: mindenütt lehetnek gyatra, hangya-csipésű emberkék. Jaj, ha azok, akárcsak ideig-óráig is felülkerekednek.

Már a második zsidópap családjának köréből hallottam felsikoltani a zsidó papiélet panaszát.

Hallottam azután is még egynéhányszor.

Modigliani: A művész felesége

Kazinczy mindig sietett hírül adni a nyilvánosságnak, valahányszor egy zsidónak humánus cselekedetéről lehetett beszámolnia. Kanizsáról írják a Magyar Hírmondónak (1793. 39-ik szám) a Napoleon elleni háború idején, hogy az ottani zsidók hat társukér élelmet küldtek a magyar harcosoknak. Lackenbacher Mózes Hersl maga egy teljesen felszerelt kocsit lovakkal. Hasonló buzgalmat mutattak Pápán, Veszprémben, Óbudán, Nagyvázsonyban a hitsorsosok. Pozsonyban a harcra induló inzurgenseket hősiesség reggelivel búcsúztatta a gettó népe. Ugyancsak Kanizsáról tudósítja *Lakos generális Kazinczyt* 1806-ban, hogy ott teljes felekezeti béke uralkodik: Katolikus egyház kisérti kegyességekkel a protestánsot, a zsidó asszonyok az úrnapi oltárok készítésére gyermekágyas kárpútjaikat adják kölcsön. De különösen sokat foglalkozott Kazinczy az 1829-ben Pelejtén meghalt *Kaestenbaum* Márton személyével. Nagy meglepetés volt, mikor felbontották Kaestenbaum végrendeletét és kiderült a következő: A pelejtei zsidó a zemplénmegyei örültekházára hagyott 20.000 forintot, bár, mint írja, *nem tudja, kerülhetnek-e oda zsidók.* 100—100 forintot a katolikus, az orosz s a protestáns kórházakra. A megyebeli rabbik fizetésének javítását 10.000 forinttal óhajtotta előmozdítani, zsidó iskolára százezret, atyafiainak ugyanannyit, a végrendelet kurátorának 35.000 forintot hagyományozott.

A végrendelet bevezetése így szólt: „*Tudom én, hogy az én Jehovám nem néz vallásbeli különbséget és hogy úgy gyönyörködik azon jóban, melyet én a magam felekezetéhez nem tartozóknak nyujtok, mintha felekezetem tagjainak nyujtanám.*“

Kazinczy, aki különben nem egyszer adta tanujelét a zsidók iránt érzett részvételének, a hír hallatára, így ír Mocsáry Antal nevű barátjának: „*Barátom, így hat az ész sugára még a bolondok agyvelejébe is. Nem csodálok-e, hogy az ily sugár előtt azok fogják be szemüket, akiknek ezt látniok kellene?*“

Örömmel kapott az alkálmon s Szalay László, a későbbi történetíró közvetítésével az összes pesti lapokban elhelyezett tudósítást az esetről, *Spinóza s Mendelssohn mellé állítva a kis zempléni zsidót.* Élete éppen nem volt fényes: „*Kaestenbaum eleinte apró portékáknak árulgatásával kereste élelmét, azután kisebb, majd nagyobb, de sohasem nagy jószágokat vett árendába, végre meggazdagodván, noha kényére élhetett volna, talán csak szokásból, holtig igen sanyarú és szigorú életet élt.*“

S Kazinczy leveleiben felidézi a *80 esztendőskor elhagyott nábob* képét, amint néhányszor látta végigbotorkálni az újhelyi piacon. Neje régen meghalt, gyermekei nem voltak. Rongyos ruhában járt s egyre azon panaszkodott, hogy nem tud megélni. „*Nem kapott a híren.*“ 1825-ben már megírta végrendeletét; de senki nem sejtette, milyen nagy vagyonról van szó s mi lesz a rendeltetése.

A végrendelet idején meghatározot összeg haláláig szépen megfiadzott. S ha elgondoljuk, hogy *nagy vagyonának tudatában is csak tovább élt Kaestenbaum szűkös körülmények közt* s mások javára kuporgatott, éppen nem találhatni túlzásnak Kazinczy nyilatkozatát, ha e szerény zsidó mecénás szívét a legnagyobb humanisták közé emeli...

S. A.

LUDVIG BLUM, JERUZSÁLEMI FESTŐMŰVÉSZ

A Rechjava-kert modern épületében, szemben az ódon Ratisbonnal van L. Blum műterme. Új és régi világ találkoznak Blum képein is. Az első festőművészek között volt, akik a feltámadó Szentföld hírére kijöttek, hogy alkotó erejüket a Biblia megújuló országának szenteljék. Közben bejárta a Keletet, teleshívta a lelkét izzó hangulataival, de ellátogatott időről-időre Európába is, ahol kiállításokat rendezett műveiből a különböző metropolisokban és felkereste ezülvárosát, Brünnt, ahol telefestette a történelmi nevezetességű kolostort bibliai képekkel. Akkor még nem volt akadály a művész zsidó volta. Ellenben javára írták, hogy közvetlen szemlélet alapján eleveníti meg Palesztina tájait.

A brünni kolostor számára festette Blum hatalmas, kilenc méteres vásznát Jeruzsálemről, amelybe belefoglalja a szent város minden nevezetes ékességét, anélkül, hogy túltömötté vált volna a kép. Nem mozaikot adott, hanem utcáival, tereivel, épületeinek csillogó kupoláival eleven várost, melyben sok évezredes hagyományok nyujtarak táplálékot a képzelet játéknak.

Blum művészetének értékes alkatrésze a figurális ábrázolás. Az a fényképfelvétel, amely együtt mutatja őt a fiatal beduinna, szinte szimbolikus. Blum nemcsak zsidókat fest Palesztinában, hanem a föld népét. És idetartoznak a „tösgyökeres“ beduinok is, ha szabad ezt a kontrasztos kifejezést alkalmazni a nomád vándor beduinra, akinek se töve, se gyökere. Mégis a régi, ódon bibliai levegő árad körülötte. akár vad fiatal, akár megnyugodott öreg; akár éles nézésű férfi, akár csecsebecsékkel teleaggatott nő. Blum odailleszti őket Kelet gyermekeinek sorába, a magukba mélyedő zsidó típusok mellé, akikben a Szentírás élményeit álmodja vissza.

(P—)

Ludwig Blum festőművész jeruzsálemi műtermében
(Photo: Dr. Kurt Mayer)

Sófárjúvás az olajfák hegyén (Photo: Ben-Dov, Jeruzsálem)

SOMLYÓ ZOLTÁN HÁTRAHAGYOTT VERSEIBŐL

CSECSEMŐK

— Ajánlva az „Ingyentej“-Egyesületnek! —

Dúsan kaszált a nagy halál,
teltek a temetők!
Most ők a világ apostolai:
a termő ölü nők!

Az ő szívük alól lövell
az örök hatalom.
Az életmag: a csecsemő.
legszentebb jutalom!

Elmúlnak mind: apák, anyák,
a lomb s a dér alatt —
de szent mának a csecsemő
örökre megmarad!

Kis rózsaszínű lábain
mér földes csizma van:
az Igazság, mely nem pihen.
világon át rohan.

Apró kezének bársonyán
jövő munkája ég.
Belőle újra férj leszen,
vagy áldott feleség!

Ezért milljószorosán ad.
ki csecsemőnek ad!
S felépíti a szent jövő
hatalmas ércfalát!

Ti vagytok a nagy építők
s a munkátok felett
emberi hála és az Úr
igéi fénylenek!...

A „LECHÓ DAJDI” MINT VÁDLOTT

A zagyva-patonyi szent községben nagy veszélyben forgott a Lechó dajdi. A vádlottak padjára ültette a hitközség elnöke és nem kevesebbet indítványozott, mint azt, hogy csak a feje és a lába hagyassék meg, a dereka száműzessék a templomból.

Furcsa história, mi? Érdemes lesz elmondani, más hitközségi elnökök és más hitközségek okulása céljából.

Nagyon jóra való ember volt dr. Ordódi elnök úr, csak mint nagyon sok hitközségi elnök — ő is abba a hibába esett, hogy mindenáron „kezdemenyezni” akart, akár helyénvaló volt a kezdemenyezés, akár nem. Emiatt aztán sok vitatkozása volt a rabbival, dr. Vadással, aki konzervatív beállítottságú lekipásztor volt.

Dr. Ordódi Kálmán úr tehát azon törte a fejét, mit kezdemenyezzen ő mint reformot?

Hogy az egyházfit, vulgo sámeszt, péntek este és szombat délelőtt zsinóros egyenruhába bujtassák és legömbölyített tetejű cilindert tétessenek a fejére, mint Pesten a dohányutcai templomban? Ezt ezer okból nem lehetett; az első ok az volt, hogy a hitközségnél erre „nincs fedezet”, a magából meg nem áldozott az elnök úr. Ha hát ezt sem, akkor mit? Egy királyságot egy kezdemenyezési lehetőségért! — gondolta magában az elnök úr — vagy ha királyságot nem, akkor legalább egy fiók-hitközséget, arra úgyszólván csak ráfizet a sok gonddal küzdő anyahitközség.

Nagyon sokáig törte a fejét, végre azt hitte, hogy megvan a lehetőség, hogy ő is mondhat heurékát, mint Archimedes. Egy őszi péntek este, amikor véletlenül ő is a templomba ment, mialatt a közönség a Lechu neránneno-val kezdődő zsoltárokat mondta, ő előre lapozgatott a sziderliben és a Lechó dajdi magyar fordítását olvasta, az elsőtől a befejező versig.

Pongyola fordítás volt, több mint félévszázados, de dr. Ordódi elnök úrnak nem ütött szeget a fejébe, hanem az az örvendetes felfedezés, hogy a Lechó dajdival már kezdemenyezhet egy kis reformot, amelyet — semmi kétség — sok más magyar hitközség is követni fog.

Már a következő hétre rendkívüli közgyűlést hívott össze és mert a hitközség adófizető tagjai éltek a gyanúperrel, hogy valami államcsínyt tervez az elnök úr, mindenki megjelent, különösen az ellenzék, doktor Barabás orvossal az élén.

— Tisztelt közgyűlés — kezdte az elnök úr —, én nem vagyok cionista, önök jól tudják.

Egy ellenzéki közbeszóló:

— Tudjuk. Nem cionista, nem mizráchi, nem orthodox, nem neológ, nem zsidó!

— A hitközség sem cionista — folytatta dr. Ordódi elnök úr —, tudtommal legalább tagjainak nagy többsége nem az.

— De csakis az Ordódi-féle nem hiteles statisztika szerint — állapítja meg csipkelődve egy opponens.

Dr. Ordódi elnök úr elereszti a füle mellett ezt a közbeszólást. Folytatólag mondja:

— És éppen azért, tisztelt közgyűlés, mert a hitközség nem cionista, beterjesztem az indítványt, hogy a péntekesti Lechó dajdiból, amely tíz versszakból áll, hét versszakot elhagyjunk és csak hármat tartsunk meg. Az elsőt, a másodikat és az utolsót.

Egy ellenzéki hang:

— A közbülső hét versszak talán nem fizetett házbért, hogy ki akarja lakoltatni az elnök úr?

— Mi baja van a Lechó dajdival? — kérdezte higgadtan egy másik. — Túlhosszúnak találja és sajnálja a kántorunk tenorját?

— Dehogy is sajnálom — felelte Ordódi elnök úr. — De nézzék csak, uraim: a Lechó dajdinak csak az első, a második és az utolsó versszaka vonatkozik strikte a szombatra, a többi Jeruzsálemre vonatkozik. (Papirosról olvas): „Mikdás meelech ir meluchoh”, „te királyi szent hely, birodalmi főváros”... azután: „rázd le magadról a port és kelj fel... ébredj, ébredj, ne szégyenkezz, ne pirulj; zsákmánnyá lesznek zsákmányolód”, végül: „jobbra és balra kiterjeszkedél” s a többi. Mind Jeruzsálemre vonatkozik, uraim. Nem fölösleges-e hát ez a hét versszak és nem elégedhetünk meg csak az első, a második és az utolsó versszakkal, tisztelt közgyűlés? Ez a három versszak fogadja a szombatot, minek nekünk a nem idevaló többi hét?

Egy ellenzéki, gúnyosan nevetve:

— Ha Erev Jomkipur péntekre esik, akkor egészen elengedjük, té elnök úr.

Többen:

— Hol a rabbi úr? Ehhez neki is van szava.

Dr. Barabás, az ellenzék vezére:

— Szót kérek, tisztelt közgyűlés. Fölsőleges idefárasztani főtisztelendő főrabbi urunkat; elintézem az indítványt én magam is és egy-két szóval ad absurdum vezetem az indítványozót.

Többen:

— Halljuk doktor Barabást!

Dr. Barabás:

— Nevetnem kell, tisztelt közgyűlés. Mert mulatságos hallgatni, hogy egy jogász, egy ügyvéd, mint az elnök úr, aki bünbeesett embereket véd és már gyilkosokat is védett... most maga akar gyilkolni, jobban mondva a közgyűlést gyilkosság elkövetésére felbujtani.

Dr. Ordódi elnök csenget:

— Ez a kifejezés erős és nagy mértékben imparámentaris.

Dr. Barabás, finoman:

— Ebben egyetérték önnel, tisztelt elnök úr. Mielőtt az indítványhoz szólanék, előbb megkérdezem az elnök urat: Petőfi Sándor írta-e a Talpra magyart, vagy Pe... és Vörös-marty Mihály írta-e a Szózatot, vagy Vö?

Az elnök:

— Nem értem a kérdést.

Dr. Barabás:

— Akkor megmagyarázom, elnök úr. A Lechó dajdi kezdetű himnuszt egy spanyol zsidó költő, Sló moh hálévi írta, családi neve Alkabez volt, a himnusz egyes versszakainak kezdetűi pedig, egymás mellé rakva, a költő nevét, Sló moh Hálévi adják. Az utolsó versszak, a Baui vesólaum kezdetű, nincs összefüggésben a nagy költő nevével.

Az elnök, szégyenkezve:

— Ezt nem tudtam.

A gúnyolódó ellenzéki:

— Szégyen a beismerés, de hasznos.

Dr. Barabás:

— Persze hogy nem tudja, mert az nincs benne a Corpus jurishan, elnök úr. Ha most, mint ön óhajtja, a Lechó dajdiból csak az első, a második és az utolsó versszakot hagynók meg, amely utóbbi, mint már mondtam, nincs összefüggésben a nagy költő nevével, akkor a költő nevéből csak a Sin és Lámed betű maradna. A többi elsikkadna.

Ez éppen olyan névgyilkosság volna, jobban mondva még olyanabb, mintha azt mondánók, hogy: Talpra magyar. írta Pe, vagy: Szózat, írta Vö. Mert a Talpra magyar versszakainak kezdőbetűi nem adják Petőfi, sem a Szózatéi a Vörösmarty nevé, míg a Lechó dajdi a Slómo Hálévi nevet adja. Vannak embergyilkosok, elnök úr, poéngyilkosok is vannak, maga pedig most azon van, hogy névgyilkos akarna lenni, egy nagy költő nevének gyilkosa.

A nagy figyelem közben, amellyel dr. Barabást hallgatták és a harsogó éljenzés közben, amely talpraesett szavait követte, a jelenlévők észre sem vették, hogy kinyílt az ajtó és belépett dr. Vadász, a zagyva-patonyi hitközség rabbija. Ez hallotta az ellenzék vezérének filippikáját és azonnal fel is szólalt, mondván:

— Tisztelt közgyűlés, kedves hívőim és híveim! Dr. Barabás úr beszédjéből nincs elvonnivalóm egy szó sem és hozzátennivalóm csak annyi van, hogy nincs semmi okunk arra, hogy elhallgassuk Jeruzsálem hajdani dicsőségét és az újjáépüléséhez fűzött zsidó reményeket, amelyeket imáinkba foglaltak őseink. És milyen jögon csonkítanók meg a költő

művét? Nemcsak a költők műve, de a költők neve is kötelez, mint a királyok, a császárok és a világ nagy tudósainak neve. A költők neve szent és sérthetetlen. De még ön sem szeretné, tisztelt elnök úr, ha a helyi lap azt írná, hogy a törvényszék felmentette a vádlottat, a kitűnő védelmet dr. Or ügyvéd látta el. Tehát nemcsak mint rabbi, de mint egyszerű zsidó is kimondottan tiltakozom ellene, hogy a péntekesti Lechó dajdiból csak egy szót, csak egy betűt is elhagyjanak.

A közgyűlés többsége:

— Éljen a főrabbi úr! Az elnöki indítvány fölött pedig egyszerűen napirendre térünk. Dr. Ordódi elnök:

— Nem csinállok kabinetkérdést az ügyből és ezennel visszavonom a tett indítványt.

A gúnyolódó ellenzéki: Szégyen a futás, de hasznos.

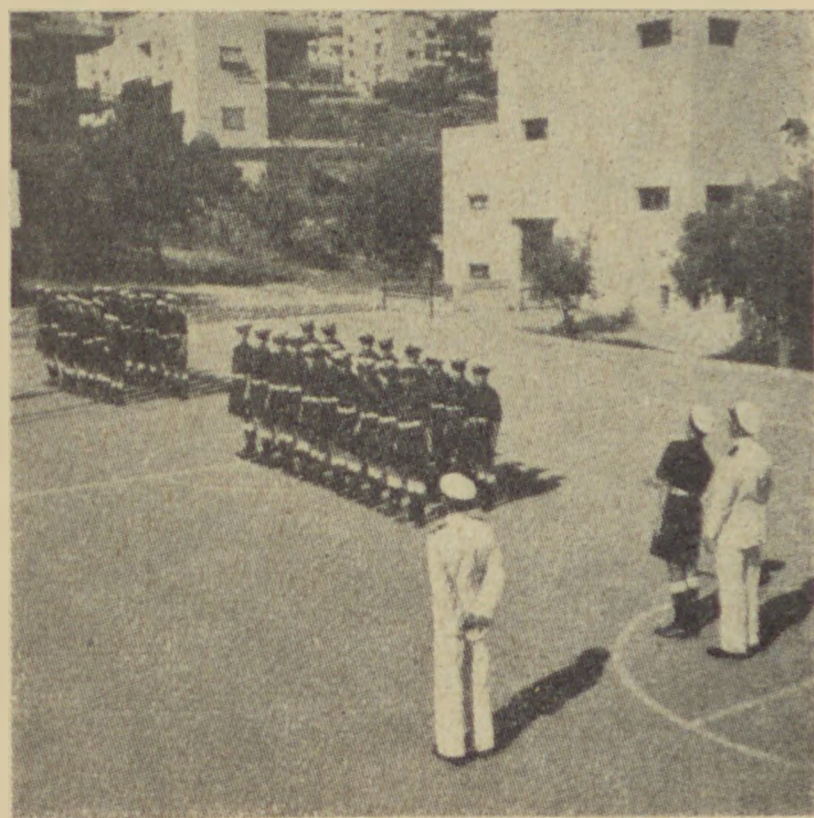
A műveltebb ellenzéki:

— Idézek Schillerből, azaz Si-ből, az elnök úr szerint. „Die Szene wird zum Tribunal“... a közgyűlés kimondja, hogy a péntekesti Lechó dajdi a vád és következményei alól felmentetik.

DR. HERSKOVITS FÁBIÁN: MEGGYŐZŐDÉS ÉS KÖRNYEZET

Napokban kisebb társaság látogatta meg az egyik pesti háchsárát és amikor a háchsárázó chalucoknak igaz, nagyszerű barátja mesélte, hogy a fiúk részére talisz kotaunról is gondoskodni akart az egyik vendég, egy éppen alijazni készülő mizrachista fiatalember közbevetette, hogy szerinte: „sokkal okosabb — nevelésügyi szempontból — ha ezek a chalucok nem viselnek talisz-kotaunt. Mert — folytatta — ha pl. egy vallásos ifjú idejön, a telisz-kotaun láttára azt hiszi, hogy vallásos környezetbe kerül. Itt marad és rövid idő múltán ő is vallástalanná lesz. Viszont, ha látja, hogy az ifjak nem viselnek talisz-kotaunt, akkor azonnal megérti, hogy ez nem neki való környezet. Még idejekorán elmene-külhet és vallásos társaságba jutva, megmenti lelkét“! — Ha ez a gondolkodásmód csak egyéni elszólás lenne, akkor — lévén tévedni emberi dolog — nyugodtan napirendre térhetnénk az egész ügy felett. Sajnos, azonban ez a felfogás hatalmas tömegeket, sőt, vezető férfiakat is irányít a zsidóság nagy létkérdéseinek és problémáinak megítélésénél. Pedig nagy kár lenne felejtetni, hogy a szétválasztásnak, az elkülönülésnek ez a politikája milyen súlyosan érintette mindig — történetünk legősibb idejétől a legújabb korig — a zsidó nép egységének és egészséges fejlődésének lehetőségeit — egyrészt, másrészt hogy ez a felfogás milyen szomorú fényt vet vallásos zsidó ifjúságunk nevelésére, vallásos meggyőződésének felületességére és erőtlenségére. Vajjon hogyan ítélné meg a közvélemény erkölesi szempontból azt a cionistát, aki anticionista környezetbe kerülve megtagadná elveit és anticionista elveket vallana?!... Pedig hát ugyanezt az erkölesi megítélést érdemlik azok a vallásos zsidó ifjak is, akik környezetük változásával meggyőződésüket is változtatják. Csak hogy cionista nevelésnél nem igen forog fenn veszélye ilyen pártfordulásnak. Sőt, a tapasztalat azt mutatja, hogy egészen ifjú cionista gyerekek is már, nemcsak hogy nem torpannak meg elvileg ellentétes felfogású környezetben hanem lelkesen igyekeznek — veszélyek árán is, — megnyerni környezetüket a cionista eszmének. Ha tehát létezik egyáltalán az az aggodalom, hogy a tóra szellemében nevelt ifjak elhagyják a tórát, vallástalan környezetbe kerülve, az világos bizonyítéka annak, hogy részükre a vallásos élet-

mód nem meggyőződés volt, hanem közöséges alkalmazkodás a környezethez. És ez az alkalmazkodási készség természetesen megmarad a — körülmények változásával is. Ennek az egészségtelen tünetnek pedig nem az az orvoslása, hogy ezeket a vallásos ifjakat hermetikusan elzárva, két ellentétes és ellenségeskedéssel teli csoportra szakítjuk a zsidó népet, hanem, hogy gyökeresen megváltoztatjuk vallásos ifjúságunk nevelését, olyanformán, hogy részükre fölületes alkalmazkodás helyett mélységes és szent meggyőződés legyen annak hirdetése, hogy a Tóra törvényeinek és szellemének követése nem pártkérdés, hanem egyetemes létérdeke a zsidóság életének és jövőjének. Menjen át vérebe a Tóra szellemében nevelt zsidó ifjúságnak, hogy a meggyőződés nem alkalmazkodási készség, hanem hivatás és hogy az egyén „lelkiüdvössége“ helyett a zsidó nép „lelkiüdvössége“ legyen a fontos. Tehát ne meneküljenek a vallástalan zsidó környezettől hanem keressék fel azokat és körükben élve igyekezzenek azok meggyőzésére: finom tapintattal, lelkes következetességgel, példaadó tettekkel és viselkedéssel...

A hajai tengerészeti iskola

DR. FEUERSTEIN EMIL:

LÁTOGATÁS HERMANN STRUCKNÁL

Karmel. Recseg-ropog a lépések muló terhe alatt a különben oly nagy ritkaságú avar. Kapaszkodom felfelé a hegyre. Mingyárt fenn leszek a „Hadar“-on. Közben zúgvabúgnak az agy akaratlanul felrebbentett méhkasában az asszociációk. Illés próféta „felállott a Karmel csúcsára“, valaha itt fog valahol emelkedni az óriási mauzoleum, mellyel a zsidó nép egyik legnagyobb fiát, Herzlt fogja megtisztelni, itt fogják őt eltemetni, a „Karmel csúcsán“. Még látom őt, amint fehér lován ülve mozdulatlanul áll valamelyik dombon, s letekint a haifa-akkói öbölre, hol akkor csupán néhány gyéren lakott házacska állott, az ő merészvillanású próféta-szeme azonban „látja az elkövetkezendőket“, ami ma részben van, s rövidesen egészben lesz: a jövő városát.

Él itt azonban egy ember, akinek a neve az én számomra a gyerekkor ködös emlékéig visszamenőleg — egybe van forrva a Karmel névvel: *Hermann Struck*. Serdülő éveim kedvenc olvasmánya, a dr. Patai József által szerkesztett és kiadott „Magyar Zsidó Almanach“ gyönyörű lapjairól köszöntöttek először az ő nagyszerű rézkarcai, festményei, melyekről szomorúnézésű, mélyen megérett zsidó szemek bámultak rám, az ősi nép mai fiai. Ki tudta úgy visszaadni ezt a feneketlen mélységekből félve s mégis biztosan előtörő pillantást, mely félve, s mégis biztosan megtalálja a szív legbensejéig vezető utat. A zsidó arc, zsidó nézés, zsidó élet e nagyszerű művésze a Karmel szerelmese. Harmincöt évvel ezelőtt járt itt legelőször, s megfogta szívét e hely varázsa. Tizenkilenc évig hordozta magában a titkos, művészetet gyümölcsöző szerelmet, mely tizenhat év óta mozdulatlanul ideköti.

A lejtő nagyszerű pontján épült pazar villa ajtaján kopogok. Szombat délelőtt van. Strucknál csengetni tilos. Telefon, rádió néma nála szombat folyamán. Igen, he vagyok jelentve, a művész már vár. Tágas fogadószozában találok magam. Képek, könyvek, festmények, rézkarcok, színes ablakokon éppen besüt a nap. nagy művész otthonában vagyok. Hellyel kínál meg, beszélgetünk. Figyelmem

L. Blum (Jeruzsálem): *Izsák megáldja Jákobot.*

azonban mindig elterelődik az érdekes beszélgetésről, vonzanak a festmények élénk, élő színei. A haifai öböl különösen megkap. Pár ecsetvonás: s belekényszeríti a színek sajátos melódiáját a festménybe. Ott, messziről megismerem, egy Liebermann-pasztell, alatta — magát érdekelni fogja, mondja s a falhoz kísér — Goethe egy verse kéziratban. Egy berámázott fekete sziluett-figura tűnik fel egyszerre, mely sehogyse illik bele a festmények világába. Nagy torzonborz fejű, művészhajú ember. hátulról, papírból kivágva. Nem fog rájönni, jegyzi meg Struck a hátam mögött. Einstein önarcképe. S már látom a jelzést: A. E. Nagy elemista betűk. Einstein felesége mesélte egyszer nekem, hogy a nagy tudós egyáltalán nem olvassa a róla megjelenő könyveket, pedig akkor azok száma már kilencvenre rugott. Egyszer aztán megkérdeztem Einsteint — meséli Struck —, hogy valóban így van-e. Részben, — volt a válasz. — Az ellenem írt könyveket mind elolvasom, a mellettem írtakat pedig kézbe sem veszem. Egy orosz katonatiszt uniformisos nagy festménye lóg a falon. Ki ez, kérdem. Harsányan felnevet. Porosz ulánus az kérem, nem orosz katonatiszt. Különben pedig jómagam vagyok. Corinth barátom műve. Annak idején vágattam részben le a szakállamat, mondja. S az örök gúnyolódó Samy Gronemann meg is írta az egyik berlini vicclapban hadijelentés formájában: „Struck szakálla elesett“.

Vendégek jönnek, gyerekek, kik ügyiátszik tudják, hogy nagyon szereti őket. A hetiszakaszból tesz fel nekik kérdéseket. A látogatók zavarnak, így felmenekülünk a tetőre, az atelierbe. Itt aztán egy egészen más Struck tárul szemeink elé, itt az ő igazi otthona. Befejezett, félbehagyott festmények, festőállványok, rézlemezek, vitrinek, palesztinai régiségek muzeumszerű gyűjteménye, rengeteg könyv. Ismerősöket fedezek fel a vásznakon. A fiatal Schneur arcképe, amott Jakob Klatzkin kecskeszakállas képe. Mikor viselt Klatzkin szakállt, kérdem s a nagy zsidó filozófus szabadongondolkodású, bibilaellenes műveire gondolok. Ez egyike a legmeghatóbb dolgoknak, melyet életemben tapasztaltam, feleli Struck. Pap volt az édesapja, nagyon vallásos. S ez a csapongó eszű fiatalember nem akarta apja vallásos érzelmeit megbántani s minden hazautazása előtt szakállt növesztett az apja kedvéért. Az egyik sarokban az azóta világhírűvé vált, Herzlről készült portrait lóg. Ezután készült a rézkarc, mondja Struck. Megindulva nézem a rajzot. Hány ezer zsidó házat díszít ez azóta. hány ezer zsidó szívbe lopott erőt, bátorságot, kitartást, az a meleg emberi nézés, melyet Struck olyan élethűen, olyan mesterien adott vissza. 1903 május 27. áll az egyik sarokban, Herzl aláírása mellett. Tizennégy hónappal a halála előtt. Az autogramra mutatok, s Struck válaszol. Megkértem, hogy írja nevét a rajz alá. Örömmel, mondotta, s erre én — magam sem tudom mitől hajtva. — megkérdeztem, hogy alá tudja-e magát héberül is írni. Hogyne, felelte, s a kép jobb felső sarkába odaírta héber betűkkel a nevét, mely ma is ott van. Hé, ajin, rés, cadik, lámed. Nagy betűk, látszik rajtuk, hogy írójuk nemrég kötött barátságot velük...

Búcsúzunk a művésztől. Valószínűleg vendégei is igényt tartanak társaságára. Amint kilépünk a műteremből, káprázatos látvány tárul elénk a tetőről. Lenn Haifa, sárga hegyoldalon elterülő háztenger. Pillantásunk átfogja az egész öblöt, mely a szélcsendes időben néma mozdulatlanságú ezüsttükör, visszaveri az ünneplő város képét. Hálásan szoritjuk meg a mester kezét. Sabbath salom, sabbat salom...

KOREIN DEZSŐ: AZ ÉLET SÚLYPONTJA

Voltak nagyon sokan és vannak még ma is a világ felfordulás alatt, akik az élet súlypontját a földi mulandóságra, annak élvezeteire, vagyongyűjtésre, szóval a fizikai értelemben vett életnek kielégítésére helyezték. Ezek körülbástyázták magukat az anyagiasság Maginot-vonalával és materialista bázisuk biztonsága tudatában szűrösölték a földi élvezeteket. Csak a betegség volt egy intő memento számukra. A túlvilági életben sohasem hittek és itt a földön szerették volna matuzsálemi korig viruló egészségben gondtalan életüket élni. *Ezzel szemben a vallásos zsidó ember az élet súlypontját nem a gyarló földi létre helyezi, hanem mélységes hittel bízik a túlvilágban, amikor a földi élet vége után következik a számonkérés napja.* Az ateisták most a világ felfordulás alatt kissé megszeppentek, mert látják, hogy a földi élet, amire pedig ők fősúlyt helyeztek, teljesen zavaros és bizonytalanná vált. Mintegy megbolygatott méhkas forog az egész emberiség ebben a kaotikus világban, ami még a legmakacsabb ateistát is gondolkodásba ejti.

Ezzel szemben a vallásos ember nemcsak hisz a túlvilági életben, de *elfogadja a sokezer szent életű zsidó bölcs egyhangú kijegecesedett, sziklaszilárd hitét a túlvilági életre vonatkozólag.* Itt oly életmódot folytat, amelynek végcélja a túlvilági élet. Oly életmódot, amely szent törvényeink és szokásaink parancsainak megfelel. Ezért sokkal könnyebben bírja a földi élet keserveit és annak szenvedéseit. *Igéneit lefokozva éli szerényen vallásos és egyszerű életmódját. Nem hivalkodik és ezáltal nem is provokálja ellenségeinket.* A szombat és ünnepek betartása és a rituális háztartás, valamint a jótékonyosság gyakorlása köteles költségeit kisebb kereseti lehetőség mellett is nyugodtan és boldogan viseli, mert ő ezt a földi életet csak előkészítő tanfolyamnak tekinti és nem ide helyezi az élet súlypontját. Mosolyog a fényűző lakásberendezés és költséges toalettekben egymásra licitáló úgynevezett modern embereken. *Ő nyugodt, mert a földi lét befejezése után tudja, hogy része lesz abban az isteni igazságos földreformban, amelynek alapján mindenki teljesen egyformán egy darabka földet kap porhüvelyének nyugvóhelyéül s minden egyebe, amit nagy utánjárással, gyakran nem egyenes úton a földi élet folyamán megszerzett, itt marad.*

Bölcseink szerint mindezek a földi anyagi értékek helyett az erkölcsi és humánus élet cselekedetei kísérik az embert a túlvilágra, ahol számot kell majd adni itteni életmódjáról: *„Mert nem kísérik az embert a túlvilágra, sem ezüst-, sem aranykincsek, sem drágakövek, hanem az égi parancsok betartása és jó cselekedetek.* (Atyák mondanása VI. 9.)

Mindezek a gondolatok kóvályogtak fejemben betegségem alatt, mikoron még jobban éreztem a földi élet gyarlóságával szemben a túlvilági „*aulom habó*“-ban való rendületlen bizalmamat.

Vallásos zsidó ember korlátok között él. A bibliai parancsok tilalomfákat állítottak fel részére: *Ész ze tauchlu véesz ze lau szauchlú.*“ Ezt élvezhetitek, ezek pedig tilosak részetekre. De nemcsak a szombattartás, rituális háztartás, stb. parancsolatok kötelezők, hanem egyike a legfontosabb Tóra rendelkezéseknek a cedoko és gemilusz cheszed, a jótékonyosság és emberszeretet. Itt is igen eltérnek a vallásos és vallástalan zsidók útjai. Budapesten néhány ezer oly vallásos zsidó ember él, aki naponként reggel-este templomba jár. Otthagyja üzletét és műhelyét, de a legzordabb időkben is felkeresi Isten házát. Ott nemcsak a szokásos perselyezőket és a pitvarban álló közismert kéregető szegényeket kell kielégíteni, hanem naponta valaki gyűjtést rendez egy

szerencsétlen emigráns család részére. Én ezt megfigyeltem és csodálkoztam azon, hogy ezeknek a sovány egzisztenciájú vallásos embereknek a naponta való templomjárás mennyi pénzbe kerül. *Már most ennek ellenében az élvezetek ormán trónoló gazdag vallástalan zsidó ezt a kiadást még hírből sem ismeri.* Nem csuda tehát, ha most a történelmi fontosságú *Omzsa-gyűjtés* alkalmával, ami derék és sokat fáradozó hittestvéreink találkozni fognak olyan gazdag és gondtalan zsidóval is, aki csudálkozva tágranyilt szemekkel kérdezni fogja a gyűjtés fáradságos munkájával őt felkereső urat: „Mó hoavaudó hazajsz lóchem?“ Ez az ügy engem nem érdekel.

Keresztmetszetét óhajtottam nyújtani a vallásos és vallástalan zsidó emberek földi életmódja közötti különbségnek és arra a meggyőződésre jutottam, hogy boldog az az ember, aki az élet súlypontját nem ide, erre a bizonytalan földi életre, hanem a túlvilági boldogságra kívánja helyezni.

Beda zsidó szatíráiból

Abádi Imre:

Beszélgetés a zsúron

„Doktor úr, az ön nyiltsága
Kissé merész, már megbocsássa!
Legutóbb is olyasmit mondott,
Hogy zsidó vonás sok van rajtam.
Nos, maradjunk csak itt a hallban
És vallja be, mi az, mi rajtam
Annyira zsidó?“
„Bocsánat, de ebből sok is van,
Figyelje csak magát meg jobban.
Előbb szemében azt a lángot,
Mely megejtőn bársonynál lágyobb...
Látja, e szem, amelyért Jákob
A nyáj mellett hét évig ázott,
Szintén zsidó.
Vagy hajának gazdag pompája, —
Ragyog, mint délszak éjszakája,
Hogy finom, sugárzó alakját
Királyi menteként átfogja.
Ahogy ősnője Eszter hordta,
Mikor királya, mint rabszolga
Meghódolva körülrajongta —
Ugyancsak zsidó.
És ajka, mely izzón világít,
A teste, mely dúsan virágzik
S karja, mely kristályként villog.
Szíve, mely kohóként izzott:
Most lángderüs, majd könnytele,
Mint az Énekek Éneke,
Mind-mind szintén zsidó.
Ez volt hát az én nagy vétkem!
Az ítélettől nincs mit félnem.
De legyen bármily büntetésem,
Mi keserű, mégis kimondom.
Mert bennem ég a sebe folyton:
Hogy azt, ami zsidó, megvetni:
Zsidó szokás szokott itt lenni...“

BOLGÁR MÓZES:

MEGHALT AZ ANGYAL

Zűrzaros sírás, sikongatás ébresztett fel éjfélkor. Almosan dörzsölgettem szemeimet és öntudatlanul, mint a holdkóros, mentem a hang után a másik szobába.

— Vége! vége! — kiáltották kezeiket tördelve az asszonyok, kik anyám ágyát állották körül. Úgy néztem az egészet, mint valami rossz álmot. Fiatal, öt éves agyam nem bírta még felfogni, mi az a vég!

— Sírjál, Ávrumele, sírjál, nincs többé anyád, — mondja nekem Marjem néni, a zsidóasszonyok sajátságos, síró-énekklő hangján.

Értelmetlenül néztem rá. Dehogyan nincs anyám — gondoltam. Hiszen látom, ott fekszik az ágyon. Az asszonyok most leveszik, a földre fektetik, fekete tüllel betakarják s nagy, sárgán égő miligyetyát állítanak a feje fölé. Oly különös, oly szokatlan az egész, de azért mégis csak itt van az anyám.

— Sírjál, Ávrumele, sírjál, elviszik anyádat — kesergett másnap Marje néni.

Hiába volt minden unszolása, nem tudtam sírni. Miért? Hiszen majd hazajön. Multkor is elvitték betegem Krakkóba az orvoshoz, de vissza is hozták. Igaz, hogy akkor kipárnázott szekéren ment, s most négyen viszik két farúdon... De ő még visszajön, másképp nem tudtam azt elképzelni. Én várom, várom.

Mikor másnap beléptem a chéderbe, a fiúk nagy titokzatosan összenéztek. Az egyik pedig félszemmel rám pislantva, odasúgta társainak:

— Ő jozsem (árva), őt nem szabad hántani.

Ezt csak úgy mondhatta, mint idézetet a bibliából. Mert én világeletemben mindig csendes fiúcska voltam, a légynek sem ártottam soha, a gyerekek eddig sem bántottak, czentül sem.

Hanem a Belfer (segédtanító), aki eddig sohasem nyult hozzám, anyám halála óta megengedte magának, hogy rám üssön. Gondoltam is, hogy elpanaszolom anyámnak, ha visszajön, de hiába, ő nem jött. Néhány hónap múlva azonban

Aratás BEN-SEMEN-ben (Photo: Ben-Dov)
A HALVAAN VECHISZACHON JERUSALEM
idei naptárából

atyám így szólt hozzám, egy sohasem látott természetes aszszonyságra mutatva:

— Nézd, fiam, ez a te új anyád, az a mellette álló kisfiú pedig, Jankele, a testvéred. Nagyon elesodálkoztam a dolgon. Azt még megértettem, hogyha az egyik anyám elmegy, jön helyette egy másik. De miért jön ide a testvér, hiszen az nekem nem hiányzik. én egyetlen fiú voltam eddig! Később még több anyagot is szolgáltatott ő nekem, az én sajátságos gyermek-okoskodásomra. Pénteken reggel mindig ő kapta a kis fonott vakaró kalácskát, aztán este felé a friss tarhonyát, nekem meg azt mondta „anyám“, várjak soromra, majd este.

Mikor édesanyám először vitt a chéderbe, azt mondta, tanuljak szorgalmasan. A jó gyerekeknek az angyalok az égből ledobálnak mindenféle édességeket, mazsolát és mandulát. „rizsinkesz mit mandeln“, ahogy ő mondta, szegény. Hát én jobban tanulok, mint Jankele. — miért nem kapok én is valamit?

A Belfer kihallgatott bennünket. Jankele, mint rendesen, semmit sem tudott. Minden kérdésre én feleltem helyette. És a kihallgatás végén mégis azt mondta a Belfer a melamednek:

— Rebe, Jankele ma igen jól tanult, mondja az angyalnak, hogy dobjon neki valamit.

A Rebe bement a másik szobába, kihozott egy piros kis papírzacskót és odaadta az én testvéremnek.

Istenem, a szívem összeszorult, látva, hogy majszolja a kövér barna mandulákat és a sokszínű cukrot.

— Rebe — szólaltam meg félénk, remegő hangon. miért nem dob le nekem is valamit az angyal? Hiszen én jól tanulok!

A Rebe először hosszasan, szánakozóan nézett rám szelíd, okos, fekete szemével, aztán fájdalmas mosollyal mondta:

— Szegény fiam, a te angyalod meghalt...

Meghalt! Elszédültem erre a szóra, mintha fejbeütött volna. Aztán olyan fojtó melegség járt át, hogy képtelen voltam szólni. Végre érezni kezdtem, hogy az arcomon nagy, forró könnyecsek peregnek, hulldogálnak. Hirtelen megértettem mindent.

— Igen, az én angyalom meghalt.

TIMÁR MAGDA:

IRGALMAZZ ISTENÜNK!

Kegyelmes Isten! Csalánkerítéseken,
bűnök tekerő útján át is
óvd a lépteinket! Feléd indul
a néped fényes, fáklyás szívével,
szívének fáklyáját tenyerén hordozza.
Utak göröngyén meg-megcsúszik,
tenyerét, térdét megsebzí kő, a csalán,
térde remeg, roskadozik az utakon,
de tisztafényű, fáklyás szívét mégis viszi feléd.
Szívében drágakőként fénylik a jóság,
tisztá szemük is drágakő.
Vigyázz ránk, irgalmas Isten,
vigyázz a szívekre, vigyázz a gyermekekre,
adj nekik kegyelmed kenyereiből.
Korallszínű ajkuk hálát zeng és szomorú
utakon, szomjasan, éhesen, cserepes ajakkal
is irgalmas neved kiáltja.
Irgalmazz Isten sebző csalánon,
hasító köveken bolyongó
fényesszívű seregeden.

MATATÉ

Eddig csak napsütésben láttam Jeruzsálemet. Most hirtelen, egy éjjelen át beköszöntött a tél. Furesán hat itt Keleten, mint egy ritka vendég, mint az északi sark hűvös küldöttje. Emellett azt mondják, ez még nem az igazi, ez a hideg szél, ez a zúgó eső még csak előhírnöke az igazinak, a nagy esőnek, amikor hatalmas égi vedrekből ömlik a víz, elárasztva Jeruzsálem utcáit és tereit. Még tartósságot sem jósolnak neki, — majd holnap újra kisüt a nap, — mondják és valóban másnapra felszállnak a szürke ködök, amelyek kézzelfogható közelségben ereszkednek ránk és újra kiragyog Jeruzsálem mélykék ege. Ilyenkor napfényben nem igen gondolnak a háborúra, nem keresik a nagy összefüggéseket. A napfény minden gondot elaltat, elhallgatja a politikát, mindenki örül annak, hogy benn az országban csend és nyugalom van, hogy visszatért az utak biztonsága, hogy megindult a kereskedelem arabok és zsidók között.

Ezzel szemben meglepő, hogy ott, ahol a néplélek talán a legőszintebben nyilatkozik meg, a humorban és a szatírában, igen nagy szerepet játszik a háború. A Mataté szatirikus színpad új programját teljes egészében háborús vonatkozások szövik át. Ebben az esetben színház inkább adja az életet, mint maga az élet, hisz valójában Palesztina sokszorosan ki van téve a háború hatásainak és úgy a zsidó bevándorlás, mint a kereskedelem kérdéseinek kialakulására nagy befolyással van a háborús helyzet.

A Mataté nem állandóan játszik Jeruzsálemben, hanem megosztja előadásait Telaviv, Haifa, Jeruzsálem és a falvak között. Talán ez az oka, hogy mindig zsúfolt házak előtt játszik és mindenik új programja az általános érdeklődés központjában áll. Legutóbb az érdekes, élettelen alakok és helyzetek egész sorával szórakoztatta hallgatóit, akik kitörő vidámsággal jutalmazták minden egyes számát. Látni az árdrágító kereskedőt, aki azt hirszteli, hogy egész családjával Egyiptomba utazik, hogy így sikeresebben elrejtse felhalmozott árukészletét. Felvonul a női katonai szervezet, amelynek fegyelméhez sok kétség fér, hisz egyik

tagja azzal okolja meg késését, hogy egy nagyon kedves, aranyos fiúval volt találkája, a másik pedig férjét küldi maga helyett, mert a gyermekkel van elfoglalva. Különös sikere volt „A Siegfried- és a Maginot-vonal” című darabnak, amely azzal indul, hogy a rendőrségre előállítanak három embert. Egy könyvkereskedőt, akinek ablaküvegét, amely mögött a nyugati front térképe volt kiállítva, két vitatkozó és politizáló járókelő a vita hevében betörte. Az egyik német, aki rossz héberségébe állandóan hochdeutsch-mondatokat kever, mint „haben sie eine Ahnung von Strategie”, vagy „Die Siegfried-Linie ist mit den Errungenschaften der deutschen Technik ausgestattet...”. A másik orosz a Maginot-vonal pártján van. A rendőrszobában tovább folyik az utcán kezdődött vita. De most már a rendőrség tagjai, az ügyeletes angol tiszt is belekeverednek. Mindnyájan a térkép köré sereglenek. Előbb a földre terítik, majd az asztalra. Itt épp az a rendőr, aki a rendezavarókat bekísérte, olyat csap a térképre, hogy az asztal öszetörik. Ime így tört össze az ablaküveg is — mondja diadalmasan az orosz zsidó.

A Hófehérke című kis fantasztikus darab, amely a Kékmadár stílusában valóságot és költészetet stilizálva és összekeverve vonultat fel, szintén telve van politikai vonatkozással. Érdekes az eviani jelenet, ahol a kongresszus résztvevői kis tálacskákat kapnak, hogy azokba sírják könnyeiket a zsidók sorsa felett. Persze az angol kormány bevándorlási politikája is állandóan kiváltja a keserű szatírát. A világ minden táján akarnak zsidókat telepíteni, csak Palesztinában nem.

Egyetlen dal, Orlandnak, a tehetséges fiatal poétának szövegére, képviseli a lírát a Mataté programjában. Eszter Gamlieli jemenita énekesnő dalolja, halványszínű empiriában, amelyben virágszerűen emelkedik ki a mulatságos, mégis keserű hangulatokból.

Nagy, komoly kérdéseket illet a Mataté. Meghatározza az ország legkomolyabb problémáit, mégis, mikor kilépünk a hűvös, csillagfényes estébe, úgy érezzük, azt kaptuk, ami ma a legkritikább: egy kis gondtalanságot.

PATAI EDITH

PROF. DR. KLEIN SÁMUEL (JERUZSÁLEM):

TÉBÉT-HAVI HÁRMAS BÖJT

Erec-Izraelből származó régi források tébét havi *hárm*as böjtről szólnak: „Tébét nyolcadikán iratott a Tóra görögül, Talmaj (Ptolemäus) király napjaiban és sötétség jött a világra három napon át. *Kilencedikén* — nem írták fel rabbijaink, mi miatt (van a böjt); *tizedikén* kezdte meg Babel királya Jeruzsálem ostromát, hogy azt elpusztítsa.”¹

Egy középkori zsinagógai költő szelichájában, melyet mai napig elsírunk tévét 10-én, versekbe szedte a fenti száraz adatokat, s ő már tudja, hogy a 9-iki böjt *Ezra ha-szófér* halálnapja emlékének szól.² Az első adatot úgy közli: A görög király „kényszerített” leírni a törvényt görögül. A második adatra nézve nincs — legalább egyelőre — semmi írásos hagyományunk, míg a harmadiknak forrása Ezechiél próféta 24. fejezetének 1–2. versében található.

Ha az „*aszará be-tévet*” böjtje mint a templom és Jeruzsálem pusztulása kiindulópontja egészen természetesnek tűnik fel előttünk s ha a nagy írástudónak, Ezrának, halálnapja gyászát is megértjük — hiszen ő volt a második templom kora szellemi életének legnagyobb hatású irányítója —, teljesen érthetetlennek lászik első pillanatra a gö-

rög bibliafordítás miatt megállapított böjtnap. Pedig egészen kétségtelenül megtartották ezt a böjtöt Erec-Izraelben bizonyos körökben és bizonyos korban, mindaddig, amíg a görög fordítás hatása ott érezhető volt, s csak akkor szűnt meg a böjt, mikor a fordításnak már nem volt jelentősége a zsidó községekre, vagy mikor a községek már szünőfélben voltak a bizánci császárok üldözései következtében.

Mit is jelentett a görög Tórafordítás nekünk és mit az ókori világnak? Az ókori keleti és nyugati világ ebből a fordításból ismerte meg nemcsak a zsidóságot, hanem ebből merítette mindazokat a vallási és erkölcsi fogalmakat, melyek ellentétbe hozták őt magát a pogány világgal. Ebből a fordításból indult meg az „*Egyisten-hívők*” mozgalma, mely előkészítette a talajt a kereszténység számára abban a formájában, melyet a Pál-féle propaganda neki adott, amikor már nem a Tórabeli *parancsok* betartása a lényeg, ha-

¹ Megillat Taanit függeléke: Tur O. Ch. 580.

² A szelicha kezdete: „Ezkerá macok” (a Baer-féle sziddur 608. l.).

nem egyedül a hit és bizonyos erköles elvek jelentik a kereszténységet. Ez a görög fordítás azonban magát a zsidó közösséget is erőteljesen befolyásolta mindazokban az országokban, ahol a hellenizmus kultúrája volt irányadó a szellemi élet terén. Alexandriában például már alig akadt olyan zsinagóga, ahol a Tórafelolvasás héberül folyt volna, arról nem is szólva, hogy a prédikáció nyelve a görög volt és ez is a „hellenek“ által megszerkesztett „Septuaginte“ görög fordítását használta. A világhírű *Philon* tisztára ebből a fordításból és legföljebb még a nép száján járó hagyományokból meríti zsidó tudását és ezek alapján írja nagyszámú filozofáló zsidó műveit. Hogy ez a görög fordítás volt a „Zsidó háború“ és a „Zsidó régiségek“ írójának, *Josephusnak* a bibliája, szintén tudott dolog.

Amíg magában az anyaországban erőteljes zsidó nemzeti élet pezsgett — s ez természetesen a vallásos életnek is egyik alkotórésze — ott nem volt érezhető a görög fordításnak kártokozó hatása és addig dicsérő szavakkal is illethették „Jáfet szépségét, mely lakozik Sém sátraiban“. De évtizedek mulnak, melyek aztán századokká nőnek és a görög kultúra, ennek nyomán pedig a görög nyelv és a görög biblia is mindjobban érezteti káros hatását elsősorban a tengerparti, vagy az ahhoz közeli városokban és zsinagógákban. Mintha teljesen feledésbe ment volna a Makkaeusok küzdelme a hellenizmus ellen, mintha soha nem is hoztak volna tiltó határozatokat a görög nyelv és a görög „bölcesség“ tanulása ellen, — valóságos hellenisztikus köz-

Jascha Heifetzet a francia becsületrend tisztjévé avatják

ségek keletkeznek magában Erec-Iszraelben. Ilyen „hellén“ zsinagógáról értesülünk a „jerusálmi“ talmud egy jelentéséből, mely a tengerparti Caesareáról szól. Abban a zsinagógában magát a „Semá Jiszróel“ szakaszát is görögül recitálták.³ Még teljesebbé válik a kép, ha nemrégiben *Haifa közelében kiásott Bét-Seárim város* felírásos maradványait vizsgáljuk. A nagy zsinagóga valamennyi felirata görög megnevezéseket tartalmaz; a hivatalos emberek megnevezései ezek. Egy időnek előtte elhunyt bétseárimi ifjú díszes mauzoleumának falán megerősített felirat görög nyelven parentálja el hétsoros epigrammában *Justust, Leontisnek és Sapphónak fiát, aki, miután minden bölcesség gyümölcséből szakított, elhagyta a fényt... és eltávozott a Hadesbe (így!)... mert így akarta a kegyetlen Moira (a Végzet)...* Az egész versen végig érezhető a homerosi költemények hatása (így állapítja meg az epigramma tudós közlője és magyarázója, a mi Schwabe professzorunk), míg a zsidó mozzanatok csak elvétve fedezhetők fel. A zsidó elemek pedig jórészt a Septuagintából vették. *Vajjon tudtak-e ennek a zsidó városnak lakói a III.—IV. században még héberül? Vagy úgy vélték, hogy a héber tudás csupán csak a „rabbik“ dolga, akik közül legalább is Rabbi Jehuda hanászi idejétől fogva laktak itt néhányan!*

Hiába volt Bar-Kappara prédikációja a „micrajimi“ ősről, kiknek érdeme az volt, hogy nem változtatták meg sem nevüket, sem nyelvüket, — a bétseárimi, meg a caesareai kortársaknak nem voltak már a micrajimi ősök mérvadóik.

Ilyen körülmények közt érthetővé válik előttünk Justinianus császár 533-iki híres ediktuma, mely elrendeli, hogy a zsinagógákban (magában Erec-Iszraelben is) csakis görög (vagy latin) fordításában szabad a szentírási szakaszokat felolvasni. Az indítékot erre maguk a külföldi és az ereci tengerparti községek adták meg.⁵

Ide vezetett tehát a pogány világ számára oly nagyjelentőségű görög fordítás. Erec-Iszraelben lakó írástudóink, akik a bizánci korszakban mindennek tanúi voltak, akik látták, hova jutott el a szentföldi zsidóság egy része, nem csoda, ha böjtöt rendeltek el annak a fordításnak első megjelenése napjának szomorú emlékére, tébét 8-án. El sem tudták képzelni a dolgot másképp, minthogy „kényszerűségből“ jött létre az a fordítás és hogy három napra elsötétült a nap: annak a sötétségnek árnyéka ráborult az ő nemzedékükre is.

Azóta nem egy nyelvre fordítottatott le a héber Biblia. Valamennyi közt a leghíresebb a Luther-féle fordítás, mely a német nemzeti irodalomnak is új korszakát nyitotta meg. Ha a sok ráncszakadt baj és csapás közt ráérnénk a dolgok fejlődését behatóbban vizsgálni, — nem tudom, nem jutnánk-e el hasonló következtetésekhez, mint a tébét 8-iki böjtöt megállapító régi mesterek...

Egy bizonyos: *aki fordításokból tanulja a bibliát, soha nem ismeri azt meg igazi lényegében.* Olyan lesz az, — hogy Bialik egy szavával éljek, — mint aki leplen át csókolja meg édesanyja arcát! Aki héber nélkül akar zsidóságra nevelni, akár a mind szűkebbé váló gálut országaiban is, soha ezt a célt elérni nem fogja; ellenben a zsidóság pusztulását készíti elő.

A tébét nyolcadiki böjt emlékeztessen erre!

³ Jerus. Szóta 7. fej. elején.

⁴ „Jediot“ (a Héber Archeológiai Egyesület folyóirata) VI. évf. 3. füzetében.

⁵ Graetz V. köt. (4. kiad.), 22—23. és 410. kk. lapjain behatóan tárgyalja ezt a kérdést.

ZSIDÓ HUMOR

A KOVNOI RABBI ÉS ELŐLJÁRÓ

R. Lébele, a kovnoi rabbi beidézte egyszer községének egyik előljáróját, aki ellen panasz merült fel, hogy igazságtalanul bánik az alkalmazottaival. Az előljáró nem tett eleget a meghívásnak és nem jelent meg. Erre R. Lébele fogta kinevezési okmányait és elment az előljáróhoz.

— Miért tiszteli meg a Rabbi a házamat? — kérdezte nagy zavarban az előljáró.

— Eljöttem — felelte R. Lébele — hogy visszaadjam a kovnoi előljáróknak kinevezési levelemet. Rabbi, akire a hitközség tagjai nem hallgatnak, egyáltalában nem rabbi.

Az előljáró restelkedve és pirulva jelentette ki, hogy másnap eleget tesz a rabbiság idézésének.

MI A KÜLÖNBSÉG?!

— Nézzétek, mondotta Rabbi Jisrael Meir, mi a különbség. A Tóra örök bűnhődést ír elő arra, aki férjes aszszonyt meggyaláz. És itt a faluban rajta kaptak egy parasztot ilyen bűnön, összeültek a falu vénei és kimondották az ítéletet: A bűnös fizessen két liter palinkát büntetésül. Mire a falu egyik véne felsóhajtott: „Jaj a füleknek, hogy ilyet kell hallaniok! Megromlott a nemzedék! Az én fiatal koromban súlyos büntetést mértek ilyen vétkezésre. Fizetett legalább öt liter palinkát!”

A FUKAR BERDICSEVI

Egy nagyon gazdag és nagyon fukar ember élt Berdicsebben. Mikor Rabbi Lévi Jicchak bement hozzá, hogy egy szegény számára adományt kérjen tőle, megtagadta és így szólt:

— Hozzám ne is fáradjon a rabbi ilyen ügyekben, úgy sem hallgatom meg és úgysem adok semmit, miért essem tiszteletlenségbe a Rabbi iránt!

R. Levi Jicchak azonban másnap ismét bement a fukar gazdaghoz, ott ült nála egy darabig szótlanul, aztán szó nélkül felállt és eltávozott. Így tett a következő napon is. A gazdag ember csodálkozott, de nem mert kérdezni semmit. Mikor harmadnap is szótlanul leült a Rabbi a házában, végül mégis csak győzött a kíváncsiság és magyarázatot kért a szótlan látogatásra.

— Megmagyarázom — felelt Rabbi Levi Jicchak. — A Talmudban mondják bölcseink: „Amint szent cselekedet mondani olyat, amit meghallgatnak, épp úgy szent cselekedet nem mondani olyant, amit nem hallgatnak meg“. Az első esetben gyakran van részem. Beszélek a templomban és híveim meghallgatnak, mert tudják, hogy szívből fakadnak a szavaim. De arra a szent cselekedetre, hogy ne mondjak valamit, amit nem hallgatnak meg, még nem volt alkalmam. És sokszor hátkódtam azon, hogy mikor lesz módomban ezt a kötelességet teljesíteni? Most te általad hozzájutok a szent parancs teljesítéséhez, ülök és hallgatok...

A fukar berdicsevi megértette a célzást és átadta adományát.

„MAI HALOTTAK!“

Prof. Torczyner, a jeruzsálemi Egyetem tanára mondotta el alábbi anekdotát: Egy kohanitáról mesélte valaki megütközéssel, hogy látták a temetőben, ami tudvalevően tilos dolog. „Kohanita a halottak között!“ — Mire az egyik hallgató fitymálva vágott közbe: „Mai kohaniták! Mai halottak!“

Igy van ez azokkal, mondotta Torczyner, akik minden régi halottnak hátrahagyott írásait borzasztóan nagyra tartják, de a „mai halottak“ írásait fitymálják és nem tartják érdemesnek velük foglalkozni.

A SADCHEN

Egy fiatal kereskedőhöz jött R. Hénoch, a sadchen „jó ajánlatokkal“. A fiatalember kifejtette nézetét: Három dolgra fektet súlyt: 1. jó család, 2. szép lány, 3. megfelelő hozomány. „Akkor hát — felelt R. Hénoch — nem kezdhetek önnel semmit, mert abból, amit ön kíván, én három partit csinállok.“

„A BIBLIAISMERŐ ZSIDÓNŐ“

Egy jótékony bazárnál egy zsidónő hűsítő italokat árul a szegények javára. Sarkantyúját pengetve közeledik a sátor felé egy hetyke gavallér: „Kérek én is egy poharat, szép Sára!“ Mire a hölgy talpraesetten felel: „Ön téved, uram. Aki a tevéket megitta, az nem Sára, hanem Rebeka volt!“

Ú J K Ö N Y V E K

ARARÁT. *Magyar Zsidó Évkönyv az 1940. évre. Budapest.* Második évben jelenik meg az Ararát magyar zsidó évkönyv. Első kötetében is sok értéket nyújtott, de a második kötetben már hézagpótlóvá érett. Ha igaz az a megállapítás, hogy az irodalom a kor érzéseinek és gondolkodásának lecsapódása, úgy ebben az évkönyvben igazi irodalom van, mert ebben benne van majdnem minden, ami ma a magyar zsidóság lelkében kavargó, a legszebb művészi formában kifejezve. A munkatársak a magyar irodalom legjobb nevei és közöttük olyanokat is találunk, akik a legutóbbi időkig zsidó vonatkozásban nem igen szerepeltek. Novellákat Szép Ernő, Szomory Dezső, Komor András, Keszi Imre, Mohácsi Jenő, Pap Károly, Kóbor Noémi, Molnár Ákos írtak a kötetbe, versekkel Várnai Zseni, Reichard Piroska, Emőd Tamás, Vihar Béla, Bródy László, Vészi József, Peterdi Andor, Somlyó György, Hajnal Anna, Berend László, Kardos László (Csernichovszky-fordítással) és Komlós Aladár szerepelnek, tanulmányokat Heller Bernát, Szemere Samu, Körösy Kornél, Kohlbach Bertalan, Dénes Lajos, Kóbor Tamás, Ribáry Géza, Görög Frigyes, Polgár György, Kecskeméti György, Patai Edit, Náday Pál, Balassa József, Grünwald Fülöp írtak, a képzőművészeti részben rajzokkal, képekkel, szobrokkal Schönberger Armand, Perrott-Csaba Vilmos, Erdei Viktor, Bokros-Biermann Dezső, Hermann Lipót, Lajta Béla, Bálint Rezső, Scheiber Hugó, Diener-Dénes Rezső vesznek részt. Nagyon szép Fényes Adolf bibliai tárgyú képeinek színes reprodukciója. Az évkönyvszerkesztés nehéz munkájának érdeme a jeles Komlós Aladáré. A könyv az Orsz. Izr. Leányárvaház kiadása, és mint Vészi Józsefné lelkes és szép előszavában olvassuk, a könyv teljes jövedelme az Arvaház nemes céljait mozdítja elő.

TIMÁR MAGDA: TESTVÉRKE. Versek. 1939. Halkszavú, csöndes, finom, gondolkodó, női egyéniség bontakozik eléünk ezekből a szép versekből. Aki ezeket a verseket írta, szereti a gyermekeket, megható, rajongó szeretettel veszi körül szüleit (*Telefon*), szereti a munkás, küzdő embereket, szereti bús zsidó testvéreit és néhol — halkan és szemérmesen — a szerelem is megpendül a húrokon. Szép, egyszerű, megkapóan közvetlen költői képei és hasonlatai vannak Timár Magdának. Képein és hasonlatain érezni lehet, amint a belső megélésben a költő lelkéről leválnak. Timár Magda verseiben a természet és az ember közötti határvonal leomlik, a percek, a felhő, a hold, a házak élnek, alakulnak, mozognak — az ember úszik, mint a felhő és változik mint az évszakok. Timár Magda lírája már is komoly érték, de még fejlődni és tisztulni fog. A szép kiállítású kötet Cserépfalvi kiadásában jelent meg.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“
vegytisztító és kelemestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 13-02-37
14-43-02

TOLLHEGYRŐL KRÓNIKA ÉS SZEMLE

BEN-DOV JERUZSÁLEMI FOTOGRÁFUS. Palesztina fotográfusa joggal érzi magát sokszor az alkotó művésszel egyenrangúnak. Mert ő is alkot, ő is átrendezi a természet képeit és újjácsoportosítja, egyéniségbe olvasztja. Ben-Dov felvételeit méltán művészi színvonalúnak tekintik rég, nemcsak Palesztinában, hanem mindenütt, ahová az ő fényképei eljutottak. A Mult és Jövő mostani műmellékletén közölt „zsidó pásztor a genezárethi tó partján” és „samáriai romok” valóságos festmények hatását keltik. Nem kevésbé megindító a „Sófárjувás az Olajfák hegyén” az ódon formájú sófárral, mely úgy beleillik a sziklák közé, mintha azokból nőtt volna ki ősi időkben.

Ben-Dov fotográfiáinak legszebb darabjait most a „Halvaah Vechiszachon” Jeruzsálemben felhasználta új naptárának díszítéséül és igen nagy sikert aratott velük.

TOSCANINI TELAVIVBAN ÉS NEWYORKBAN.

Az idén Toscanini nem Telavivban, hanem Newyorkban dirigálja Beethoven szimfóniát. A telaviviak azonban most sem akarnak lemondani Toscaniniról és legalább rádióban akarják élvezni a mestert. A „Haarec” napilapnak írja egyik olvasója: „Kárpótlásul beállítottam a rádiót Newyorkra, az előadás gyönyörű volt, de csalódást okozott, hogy a taps nem volt olyan viharos, mint Telavivban. Hát mi itt jobban értjük meg Toscaninit, mit Amerikában?”

AIDA ÉS A VIRSLIS-LÁDA.

A telavivi „Jasha Chéfec”-teremben bemutatták az Aida opera legszebb részleteit. Amonasro az énekművészetén kívül más művészetet is gyakorol. Élén áll a telavivi virslis kooperatívának, melynek tagjai operai kosztümszerű fehér főpapi ruhában és magas fehér süvegben kínálják a meleg, friss virslit Telaviv utcáin. Amonasro most a telavivi siker után összeköttetésbe lépett Aidával, hogy segítségével Jeruzsálem utcáin is megszervezze a meleg virsli árusítást. A művészek azelőtt Németországban hivatásos operaénekesek voltak, aztán Olaszországba kerültek és innen nemrég Palesztinába. Egyik társuk orvos volt, a másik nagykereskedő Bécsben. Most vándorló. A meleg virsli mellett érvényesül a higiéné és a szép hang, amely megtölti Jeruzsálem utcáit, minthogy a hatósági engedély kifejezetten „sétaárusítás”-ra szól; nem szabad egy helyen megállniok hanem csak hódítani menetközben.

LIPÓTVÁROSI ILLATSZERTÁR tulajdonos: Molnár Jolán férj.: Schwartz Imréné, Budapest. V., Szent Istvánkörút 23. Telefon 12-79-30. Mindennemű bel- és külföldi pipere-, egészségügyi és háztartási cikkek nagy raktára.

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA A JERUZSÁLEMI EGYETEMEN MADÁCH IMRÉRŐL. A magyar irodalom nagyjait és bibliai vonatkozásait ismertető ciklusban Patai József december havában tartott előadását Madách Imre költészetének szentelte. Méltatta a halhatatlan író főművét, „Az ember tragédiáját”, amely Hameiri fordításában a héber irodalomnak is közkinccse lett, bemutatta Madách Imrének kevésbé ismert drámáját Mózesről, továbbá bibliai vonatkozású kisebb verseit. Patai József előadása keretében megemlékezett dr. Heller professzor, dr. Bernstein Béla nyiregyházi és dr. Pollák Miksa soproni főrabbi idevágó kutatásairól és eredményeiről is. Az előadás előtt prof. Aszaf, a jeruzsálemi Egyetem zsidó-tudományi fakultásának dékánja üdvözölte Patai Józsefet: „Miként őseink tizenöt lépcsőn tizenöt zsoltárt énekelve zárandokoltak fel a Szentélybe. Patai József tizenötödször jött el a Szentföldre, mint zárandok, hogy megtöltse lelkét Jeruzsálem oltárának tüzevel. Köszöntjük őt testvéri szeretettel és örömmel hallgatjuk a magyar irodalomról szóló előadásait is. Hiszen tudjuk, mit tett Patai József a héber irodalomért magyar nyelven és méltányos, hogy ép oly figyelemmel és elismeréssel kísérjük, amikor a magyar irodalmat szólatatja meg héber nyelven.”

Patai József következő előadása a Jeruzsálemi Egyetemen Ady Endrének van szentelve.

KOREIN DEZSŐ, lapunk illusztris cikkírója, az orth. központi bizottság tagja, hónapokig tartott súlyos betegségben szenvedett. Állapota, Istennek hála, öröndetesen javult. Bárha még egy ideig kénytelen a szobát őrizni, lassan folytatni fogja közbeesült közéleti munkásságát. Mi is ígérletet kaptunk értékes írásainak mielőbbi folytatására. Addig is kívánunk Korein Dezsőnek úgy a magunk, mint olvasóközönségünk nevében teljes felépülést s a régi firss egészséget.

SZEMÉLYI TITKÁRNAK ajánlkozok izr. fiatalember. elsőrendű levelező, magyar-német gyors- és gépíró, kitűnő kereskedelmi gyakorlattal és főiskolai képzettséggel. Ingatlanok kezelését szakszerűen vállalja. Levelek „Eufrát 1939” jeligére e lap kiadójába kéretnek.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sirkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felölős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felölős. Bánó Lehel.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

A kitünő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is ■ Lakodalmakat vállal elsőrendű kiviteiben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

H. L.: KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS MAGYAR ZSIDÓ MUZEUMBAN.

Az *Omihe* kultúrtaácsa az *Országos Magyar Zsidó Múzeum* második emeletén rendelkezésére bocsájtott helyiségében magyar zsidó festők és szobrászok műveiből egy bemutató kiállítást rendezett, azzal a karitatív célzattal, hogy nehéz helyzetbe jutott képzőművészeinken segítsen. Ilyen kiállítás, mely felekezeti alapon gyűjti össze művészek munkáit, meglehetősen szokatlan dolog — mert általában *művészeti felfogás*, irányzat vagy kivételesen *témakör* szokott az az összekötő kapocs lenni, mely több művészt egy közös kiállításra összefoglal. Ám az ismert jelenlegi állapotok, mégis ilyenfajta újszerű módozatot, mondatni kísérletet kreált. E kiállítás rendezése tehát nagy feladatot rótt a jóindulatú rendezősegre. A legkülönbözőbb művészi elvek híveit kellett itt bemutatnia, az úgynevezett konzervatív festészet és szobrászat művelőit és a modern irányzatokat: impresszionizmus, neoimpresszionizmus, konstruktivizmus, illuzionizmus, sőt expresszionizmus irányát valló festőket és szobrászokat. A kiállítás azonban mégis élvezetes képet ad — mert általános alapelvül a *művészeti kvalitás* szolgált, mely minden irányzaton felül érvényesül. A művészi élettől ismerős műszerető közönség képet alkothat magának a kiállított művekről, ha felsoroljuk a kiállító művészek névsorát:

Alpár Sándor, Anna Margit, Ámos Imre, Bán Béla, Bálint Endre, Barna Pál, Bolmányi Ferenc, Bálint Rezső, Barta Mária, Béneyi Moskovitz L., Berény Róbert, Bokros-Birmann Dezső, Csalány Béla, Csillag István, Diener-Dénes Rudolf, Erdős Lajos, Erdei Viktor, Frank Frigyes, Földes Lenke, Gimes Lajos, Graber Margit, Gyenes Gitta, Goldmann György, Garam Sándor, Gábor Mátyás, Hermann Lipót, Hegedüs Endre, Háy Károly László, Hatvani-Perlusz Gy., Jándi Dávid, Jakab Ödön, Kemény Zsigmond, Kádár Béla, E. Karinthy Ada, Karczag Zoltán, Kemény Nándor, Márkus Imre, Oelmacher A., Örkényi-Strasser István, Pásztor György, Perlrott-Csaba Vilmos, Pap Géza, Porter Paula, Rédner Rezső, Révész Péter Pál, Rottmann Mozart, S. Szántó Piroska, Schönberger Armand, Szücs György, Szigeti Jenő, Szenes Fülöp, Szöllösi Endre, Vadász Endre, Vajda Lajos, Weil Erzsébet, Zádor István, Zempiényi Magda, Zóbor Jenő.

A kiállítás január folyamán a múzeumi látogatási napokon: *szombaton és vasárnapon* 10-től 2-ig, *csütörtökön* délután 4-től 7-ig van nyitva. Ezen felül zenés teadélutánokat rendeztek hölgybizottságok, melyekre külön meghívókat bocsájtottak ki. Ezek a kiállítás anyagi sikerét is nagyban előmozdították.

NÉGY KIS MAGYAR HANGULATKÉP jelent meg hegedűre, zongorakísérettel, melyeknek szerzője Stromwasser Leó, a jeles hegedűpedagógus és zeneszerző, aki e darabokkal a fiatal hegedűtanulóknak kellemes és hasznos előadási anyagot nyújt.

MARK CHAGALL KITÜNTETÉSE. A Parisban élő világhírű festőművész a legnagyobb kitüntetést kapta az Egyesült Államoktól.

TIMÁR MAGDA verseskötete *Testvérke* címen most jelent meg Cserépfalvi kiadásában. Kedvezményes ára a *Múlt és Jövő* előfizetőinek 2.50 P. Megrendelhető a *Múlt és Jövő* útján is.

HAZASSÁGOK.

Widder Éva és *Löwinger Albert* nagykereskedő Sárvár, december hóban házasságot kötöttek.

Arányi Erzsike, *Arányi Adolf*nak, az Ujpesti Hitközség és *Chevra* elnökének leánya és *Kesser Sándor* december hó 17-én tartották esküvőjüket az újpesti *Beniczky-utcai* templomban.

Riegler Erzsébet és dr. *Földes Imre* november hónapban házasságot kötöttek.

A PALESZTINAI STATISZTIKAI HIVATAL most tette közzé a kormány gyűjtötte adatokat a lakosság szaporodására vonatkozólag. E szerint, 1933 szeptember végén 1,476.915 volt a palesztinai lakosság lélekszáma. Ebben a számban bennfoglaltatik 66.553 vándor beduin. A zsidó lakosság száma hivatalosan 428.895 (tavaly 403.498), a muzulmánoké 920.896 (tavaly 895.143), a keresztényeké 115.019 (tavaly 190.830). A zsidók az összlakosság 30%-át teszik ki, arabok 60%-ot, keresztények és egyéb vallásuak 10%-ot. A születések által elért szaporulat a zsidóknál minden ezer után 14, araboknál 18, keresztényeknél 13. Halálozások minden ezer lakos után zsidóknál 7, araboknál 18, keresztényeknél 13. születések száma ezer után zsidóknál 21, araboknál 36, keresztényeknél 26. A születések száma a legnagyobb volt Chan Junisban (minden ezer után 57) és Gázában (56), a legkisebb Telavivban (18). A házasságok száma az araboknál állandóan csökkent az utolsó esztendőben, 1936-ban 3244, 1939-ban 2677, a zsidóknál 1936-ban 2445, 1939-ben 2484. 1935-ben minden 100 zsidó házasságra 200 arab házasság esett, míg 1939-ben csak 108. A zsidóknál mutatkozó magas házassági arányszám összefügg azzal, hogy aránylag nagy a házassodási korban levő bevándorlók száma.

HALÁLOZÁSOK.

EHRENFELD SÁNDORNÉ . A budapesti orth-zsidó társadalomban mély megilletődést keltett R. Smájo Ehrenfeld z. l. özvegyének 67 éves korában bekövetkezett elhalálása. Patricius család méltó sarja volt: unokája a Chaszam Szajfér mellett működött R. Majse Léb Litsch Rosenbaum nagynevű pozsonyi dájonnak. A zsidó jótékonyaság terén a budapesti Orth. Izr. Nőegylet keretében odaadóan és meleg szívvel tevékenykedett.

Gratzer Artur Soltvavadkerten mult hónapban 75 éves korában elhalt. Fia, *Gratzer István* dr. orvos Soltvadkert és a kiterjedt család gyászolja. Temetése nagy részvét mellett ment végbe.

Gamsz Ignác kereskedő 83 éves korában Nagydorogon meghalt. Temetésén Kajdacs és Nagydorog lakói, községi bíráik vezetése alatt, valláskülönbség nélkül, részt vettek. Joó András református lelkész is megtisztelte a temetésen a halott emlékét, melyet Rubinstein Mátyás szekszárdi főrabbi méltatott könnyekig megható beszédben. Puritán ember és becsületes kereskedő volt.

Loány- és fiúruha,
Loány- és fiúkabát

Az a műfajt legjobban érdekl

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépességápolás. Szemölcsirtás. Quarz
Pollák Sarela kozmetikai intézete
Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitása: (házi kezelésre)

„Miracle“ szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle“ sző-
kítőkenőcs

„Miracle“ krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítványképzés.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 1-244-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Üvegtetőcserép és Eternit

szabványméretű
drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Ü V E G H Á Z

Telefon 110-114 *

Nyakkendőök

FEHÉRNEMŰEK
PIZSAMÁK

SZÉKELY JENŐ
PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9

EZÜST

DISZMŰÁRU. EVŐESZEKŐZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII. KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 1-435-28

Művészi
kivitelű

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 35-15-81
Fiókküzlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybus indulási állomásától 2 percrenyire

DR. HAJDU MIKLÓS

SZENICZEI SAVUÓT

A HONIG-HÖNIG- ÉS BACK-
CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

Ára 4 pengő

A MULT ÉS JÖVO KIADÁSA
MEGREDELHETŐ A KIADÓHIVATALBAN

tökéletes

KLISÉ:

König és Bayer

VESELENYI-ÉS BALASSY-UTCA SÁRK
VICSENGERY-UTCA 4 T: 135-991